

SOCIETATEA PT. CULTURA - 1862

SEPTENTRION

FOAIA SOCIETĂȚII PENTRU CULTURA ȘI LITERATURA ROMÂNĂ ÎN BUCOVINA

Director: Dimitrie VATAMANIUC, Membru de Onoare al Academiei Române

Anul XIII - XIV • Nr. 19 - 20 • 2002 - 2003

SUMAR

pagina 2 Societatea pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina IERI ȘI AZI

pagina 3 Clerul bucovinean și Societatea pentru Cultură

pagina 4 Liceul Ortodox de Fete „Elena Doamna” din Cernăuți

pagina 5 Înalți prelați în fruntea Societatea pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina

pagina 6 Un pribeag se întoarce acasă, în Bucovina: VASILE POSTEUCA

pagina 8 Cultul portului tradițional în Bucovina

pagina 9 ARON PUMNUL, 185 de ani de la naștere

pagina 11 EPAMINONDA BUCEVSCHI, 160 de ani de la naștere

pagina 12 Secția din satul Mahala - Cernăuți a Societății pentru Cultură

pagina 14 Centrul pentru Studiarea Problemelor Bucovinei ZECE ANI DE ACTIVITATE

pagina 16 Destinul unui întemeietor: ILIE E. TOROȘTIU

pagina 17 E. AR. ZAHARIA, un nobil și generos risipitor

pagina 18 Trăire și exercițiu critic la români

pagina 19 Întoarcerea la izvoare

pagina 20 Note de lectură

SOCIETATEA PENTRU CULTURA ȘI LITERATURA ROMÂNĂ ÎN BUCOVINA

D. VATAMANIUC

Activitatea Societății pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina stă în atenția fondatorilor Societății Literare Române în 1866, care va deveni Academia Română, cea mai înaltă instituție culturală a țării. În 1879, Locotenenta domnească, la propunerea lui C.A. Rosetti, aprobă la 1 aprilie 1866 *Regulamentul* pentru formarea Societății care are drept scop să stabilească ortografia limbii române și să dea o gramatică și un dicționar. Dispozițiile mai însemnate ale *Regulamentului* privesc, totodată, numirea membrilor Societății Literare Române de către Ministerul Instrucțiunii și Cultelor: 7 din Vechiul Regat (Vasile Alecsandri, Costache Negruzzi, V.A. Urechia, Ion Heliade Rădulescu, A.T. Laurian, C.A. Rosetti și I.C. Massim, cărora li se adaugă în 1867 Titu Maiorescu și Nicolae Ionescu), 3 din Transilvania (Timotei Cipariu, Gavril Munteanu și George Barițiu), 2 din Bucovina (Alexandru Hurmuzachi și Ambrozie Dimitrovici), 2 din Banat (Andrei Mocioni și Vincențiu Babeș), 3 din Basarabia (Alexandru Hașdeu, Constantin Stamati și I. Stroeșcu) și 2 din Macedonia (Dumitru Cozacovici și Ion Caragiani). Stă mărturie faptul că la elaborarea statutelor viitoarei Academii Române se consultă statutele vechii societăți bucovinene și ale altor societăți culturale și științifice.

Așadar, Societatea Literară Română propune să fie numiți și doi membri fondatori ai ei din Bucovina. Sunt invitați Alexandru Hurmuzachi, cu rol important în conducerea societății bucovinene, și Ambrozie Dimitrovici, redactorul „Foii Societății pentru Literatura și Cultura Română în Bucovina”. Ambrozie Dimitrovici încetează din viață în 3/15 iulie 1866 și în locul lui este invitat I.G. Sbierea, cunoscut și ca istoric literar și folclorist. Societatea pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina este reprezentată în Academia Română de Alexandru Hurmuzachi până la încetarea sa din viață, în 8/20 martie 1871 și în continuare de I.G. Sbierea până la stingerea sa din viață în 22 octombrie 1916. De-a lungul timpului, Bucovina este reprezentată în Academia Română, alături de membrii fondatori, de alte mari personalități ca Dimitrie Onciul, Dimitrie Dan, Teodor V. Ștefanelli, Constantin Hurmuzachi, Ion Nistor, Eugen Botezat, Vasile Grecu, Vasile Gheorghiu, Alexe Procopovici, Ilie E. Toroștiu, Dragoș Rusu, Radu Grigorevici, Vladimir Trebici, Liviu Ionescu.

Societatea pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina acordă chiar din primii ani de activitate o atenție deosebită întreținerii unor perioadice proprii. În perioada 1 martie 1865 - decembrie 1869 editează revista lunară „Foia Societății pentru Literatura și Cultura Română în Bucovina”. Redactori responsabili sunt dr. Ambrozie Dimitrovici (1865 - 1867) și I.G. Sbierea (1 august 1866 - 1869). În ciuda ortografiei influențate de sistemul propus de Aron Pumnul (pentru care este criticată, pe bună dreptate, de Titu Maiorescu), „Foia Societății” are un rol important în popularizarea literaturii române în provincie. Colaborează în paginile sale cu versuri, proză, teatru, folclor: Vasile Alecsandri, Costache Negri, Iacob Negruzzi, Alecu Russo, Dimitrie Bolintineanu, George Sion, Dimitrie Petrino, Gheorghe Tăutu, Vasile Bumbac. Articolele semnate de V. Alecsandri, A. Hurmuzachi și I.G. Sbierea sunt valoroase pentru istoria literară și culturală. Deme de amintit sunt și materialele consacrate activității Societății Literare Române din București și studiului *Despre scrierea limbii române* al lui T. Maiorescu.

Alt periodic al Societății pentru Cultură este „Aurora Română”. Apare tot la Cernăuți, lunar, cu

o întrerupere: 1 august 1881 - 15 decembrie 1882, ianuarie - august 1884, ca „organ beletristic literar”, apoi ca „revistă științifică-literară” sub redacția lui Ion I. Bumbac. „Aurora Română” are un conținut bogat (proză, poezie, cronici literare, istorie și critică literară, cercetări filologice și lingvistice, literatură populară, bibliografii) și colaboratori valoroși: Simion Florea Marian, Teodor V. Ștefanelli, Constantin Morariu, Samsun Bodnărescu, Dimitrie Petrino, Enea Hodoș, Teodor V. Păcățian.

Urmărind prin mijloace diverse ridicarea culturală și socială a românilor din Bucovina, Societatea pentru Cultură editează frecvent *Calendare*, de mare trecere în epocă, difuzând mai ales în lumea satelor sfaturi gospodărești, agricole, sanitare, povește etice, maxime și cugetări, evocări istorice, cronici sociale și culturale. Literatura pe care o răspândesc *Calendarele* aparține unor scriitori renumiți de pe întreg cuprinsul locuit de români. Este, totodată, remarcabil efortul de valorificare a folclorului și tradițiilor populare. Dintre calendarele publicate până la Unirea Bucovinei cu România (1918), pentru rolul lor deosebit sunt de menționate *Calendarele* Societății pentru Cultură îngrijite de Mihai-Miron Călinescu (1874 - 1881), Ion I. Bumbac (1882 - 1883), Calistrat Coea (1884 - 1885) și Ion I. Nistor (1914). Partea literară și culturală a acestora se intitulează *Almanah* și cuprinde creații diverse, semnate de autori bucovineni (Teodor V. Ștefanelli, Ion I. Nistor, Constantin Morariu, Simion Florea Marian, Vasile Bumbac, Temistocle Bocancea, Ion Berariu, Dimitrie Marmeliuc, Leca Morariu, Nicolae Teaciu, Nicu Dracinschi, Gavril Rotică, Vasile Huțan) și din celelalte provincii românești: Vasile Alecsandri, Nicolae Iorga, Alexandru Vlașcu, Mihail Sadoveanu, George Coșbuc, I.A.I. Brătescu-Voinești, Panait Cerna, C. Rădulescu-Codin. Nu este lipsit de importanță și un alt fapt. *Calendarul* Societății pentru Cultură este primul calendar din Bucovina care apare, în 1882, cu noua ortografie stabilită de Academia Română, publicând totodată *Regulile generale și Regulile speciale* ale noii ortografii a limbii române impuse prin contribuția decisivă a lui Titu Maiorescu.

După o întrerupere în țară de aproape o jumătate de secol, o dată cu reactivarea sa, în tradiția vechii Societăți de la Cernăuți, Societatea pentru Cultură editează, la Rădăuți, o revistă proprie, „Septentrion”, cu apariție semestrială, aflată astăzi în anul XIV de apariție. În nr. 1, apărut la 30 iunie 1990, redacția precizează că „Septentrion” se adresează în mod special bucovinenilor care cred

că „au ceva de spus și îi roagă să vină în jurul său pentru a putea continua și amplifica, la cotele contemporaneității, bogata și puternica tradiție de culturalitate a acestui pământ”. „Septentrion” nu se dorește o revistă a unei singure generații și a unui anume grup de persoane, ci se află „la dispoziția tuturor celor care au dorința sfântă de-a edifica, pe ceea ce-i viabil în trecut, o societate a adevărului, dreptății, frumosului și binelui”, adresându-se totodată „tineretului creator” din Bucovina cu îndemnul de „a-și pune talentul, puterea de muncă și entuziasmul curat în slujba edificării patriei viitoare”. Pentru îndeplinirea programului său generos, „Septentrion” tipărește de-a lungul anilor studii și articole de istorie, istorie literară, lingvistică, folclor, memorialistică, scrisori inedite, documente, cronici culturale, poezie clasică și modernă, proză. Alături de tineri cercetători, muzeografi și profesori din Bucovina, semnează în coloanele revistei de la Rădăuți personalități ale vieții academice, universitare și culturale din țară: acad. Vladimir Trebici, acad. Radu Grigorovici, Radu Economu, Ștefan Bucevșchi, Traian Cantemir, Gabriel Vasiliu, I. Saizu, Gheorghe I. Florescu, Petru Rezuș, Ion Popescu-Sireteanu, George Muntean, Mircea Cenușă, Eugen Dimitriu, Mircea A. Diaconu, Mihai-Ștefan Ceașu, Emil I. Emandi, Mircea Grigorovici, Gherasim Putneanul ș.a. Astăzi, mesajul redacției „Septentrion” din 1990 - ca, de altfel, și rolul Societății pentru Cultură - este la fel de actual în viața unei provincii sfășiate de istorie, confruntate cu probleme dificile și într-un climat general deseori potrivnic inițiativelor de promovare a valorilor culturii și civilizației naționale.

Societatea pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina găsește la conducerea Academiei Române cea mai largă înțelegere pentru problemele Bucovinei. Nimic nu ilustrează mai bine acest lucru decât primirea propunerii societății bucovinene privind înființarea unui centru academic de studii la Rădăuți. Un rol important în purtarea acestui dialog l-au avut academicienii Radu Grigorovici și Vladimir Trebici, membrii marcanți și ai societății bucovinene.

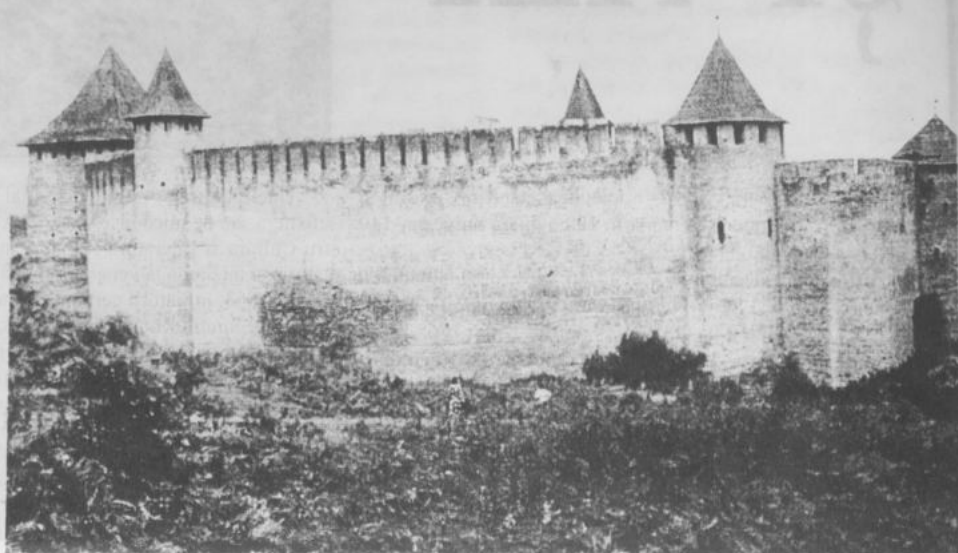
Societatea pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina a împlinit în mai 2002 vârsta venerabilă de 140 de ani de activitate culturală rodnică. Centrul de Studii „Bucovina”, înființat la propunerea Societății pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina, marchează și el un deceniu de activitate științifică. Două instituții chemate să colaboreze îndeaproape pe acest străvechi pământ românesc.

Activitatea Societății pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina stă în atenția fondatorilor Societății Literare Române în 1866, care va deveni Academia Română, cea mai înaltă instituție culturală a țării, în 1879. Locotenența domnească, la propunerea lui C.A. Rosetti, aprobă la 1 aprilie 1866 *Regulamentul* pentru formarea Societății care are drept scop să stabilească ortografia limbii române și să dea o gramatică și un dicționar. Dispozițiile mai însemnate ale *Regulamentului* privesc, totodată, numirea membrilor Societății Literare Române de către Ministerul Instrucțiunii și Cultelor: 7 din Vechiul Regat (Vasile Alecsandri, Costache Negruzzi, V.A. Urechia, Ion Heliade Rădulescu, A.T. Laurian, C.A. Rosetti și I.C. Massim, cărora li se adaugă în 1867 Titu Maiorescu și Nicolae Ionescu), 3 din Transilvania (Timotei Cipariu, Gavril Munteanu și George Barițiu), 2 din Bucovina (Alexandru Hurmuzachi și Ambrozie Dimitrovici), 2 din Banat (Andrei Mocioni și Vincențiu Babeș), 3 din Basarabia (Alexandru Hașdeu, Constantin Stamat și I. Stroiescu) și 2 din Macedonia (Dumitru Cozacovici și Ion Caragiani). Stă mărturie faptul că la elaborarea statutelor viitoarei Academii Române se consultă statutele vechii societăți bucovinene și ale altor societăți culturale și științifice.

Așadar, Societatea Literară Română propune să fie numiți și doi membri fondatori ai ei din Bucovina. Sunt invitați Alexandru Hurmuzachi, cu rol important în conducerea societății bucovinene, și Ambrozie Dimitrovici, redactorul „Foii Societății pentru Literatura și Cultura Română în Bucovina”. Ambrozie Dimitrovici încetează din viață în 3/15 iulie 1866 și în locul lui este invitat I.G. Sbierra, cunoscut și ca istoric literar și folclorist. Societatea pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina este reprezentată în Academia Română de Alexandru Hurmuzachi până la încetarea sa din viață, în 8/20 martie 1871 și în continuare de I.G. Sbierra până la stingerea sa din viață în 22 octombrie 1916. De-a lungul timpului, Bucovina este reprezentată în Academia Română, alături de membrii fondatori, de alte mari personalități ca Dimitrie Onciul, Dimitrie Dan, Teodor V. Ștefanelli, Constantin Hurmuzachi, Ion Nistor, Eugen Botezat, Vasile Grecu, Vasile Gheorghiu, Alexe Procopovici, Ilie E. Torouțiu, Dragoș Rusu, Radu Grigorovici, Vladimir Trebici, Liviu Ionesi.

Societatea pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina acordă chiar din primii ani de activitate o atenție deosebită întreținerii unor periodice proprii. În perioada 1 martie 1865 - decembrie 1869 editează revista lunară „Foaia Societății pentru Literatura și Cultura Română în Bucovina”. Redactori responsabili sunt dr. Ambrozie Dimitrovici (1865 - 1867) și I.G. Sbierra (1 august 1866 - 1869). În ciuda ortografiei influențate de sistemul propus de Aron Pumnul (pentru care este criticată, pe bună dreptate, de Titu Maiorescu), „Foaia Societății” are un rol important în popularizarea literaturii române în provincie. Colaborează în paginile sale cu versuri, proză, teatru, folclor: Vasile Alecsandri, Costache Negri, Iacob Negruzzi, Alecu Russo, Dimitrie Bolintineanu, George Sion, Dimitrie Petrino, Gheorghe Tăutu, Vasile Bumbac. Articolele semnate de V. Alecsandri, A. Hurmuzachi și I.G. Sbierra sunt valoroase pentru istoria literară și culturală. Demne de amintit sunt și materialele consacrate activității Societății Literare Române din București și studiului *Despre scrierea limbei române* al lui T. Maiorescu.

Alt periodic al Societății pentru Cultură este „Aurora Română”. Apare tot la Cernăuți, lunar, cu

o întrerupere: 1 august 1881 - 15 decembrie 1882, ianuarie - august 1884, ca „organ beletristic literar”, apoi ca „revistă științifică-literară” sub redacția lui Ion I. Bumbac. „Aurora Română” are un conținut bogat (proză, poezie, cronici literare, istorie și critică literară, cercetări filologice și lingvistice, literatură populară, bibliografii) și colaboratori valoroși: Simion Florea Marian, Teodor V. Ștefanelli, Constantin Morariu, Samson Bodnărescu, Dimitrie Petrino, Enea Hodoș, Teodor V. Păcățian.

Urmărind prin mijloace diverse ridicarea culturală și socială a românilor din Bucovina, Societatea pentru Cultură editează frecvent *Calendarul*, de mare trecere în epocă, difuzând mai ales în lumea satelor sfaturi gospodărești, agricole, sanitare, povești etice, maxime și cugetări, evocări istorice, cronici sociale și culturale. Literatura pe care o răspândesc *Calendarul* aparține unor scriitori renumiți de pe întreg cuprinsul locuit de români. Este, totodată, remarcabil efortul de valorificare a folclorului și tradițiilor populare. Dintre calendarele publicate până la Unirea Bucovinei cu România (1918), pentru rolul lor deosebit sunt de menționat *Calendarul* Societății pentru Cultură îngrijite de Mihai-Miron Călinescu (1874 - 1881), Ion I. Bumbac (1882 - 1883), Calistrat Coca (1884 - 1885) și Ion I. Nistor (1914). Partea literară și culturală a acestora se intitulează *Almanah* și cuprinde creații diverse, semnate de autori bucovineni (Teodor V. Ștefanelli, Ion I. Nistor, Constantin Morariu, Simion Florea Marian, Vasile Bumbac, Temistocle Bocancea, Ion Berariu, Dimitrie Marmeliuc, Leca Morariu, Nicolae Teaciu, Nicu Dracinschi, Gavril Rotică, Vasile Huțan) și din celelalte provincii românești: Vasile Alecsandri, Nicolae Iorga, Alexandru Vlahuță, Mihail Sadoveanu, George Coșbuc, I.A.I. Brătescu-Voinești, Panait Cerna, C. Rădulescu-Codin. Nu este lipsit de importanță și un alt fapt. *Calendarul* Societății pentru Cultură este primul calendar din Bucovina care apare, în 1882, cu noua ortografie stabilită de Academia Română, publicând totodată *Regulile generale* și *Regulile speciale* ale noii ortografii a limbii române impuse prin contribuția decisivă a lui Titu Maiorescu.

După o întrerupere în țară de aproape o jumătate de secol, o dată cu reactivarea sa, în tradiția vechii Societăți de la Cernăuți, Societatea pentru Cultură editează, la Rădăuți, o revistă proprie, „Septentrion”, cu apariție semestrială, aflată astăzi în anul XIV de apariție. În nr. 1, apărut la 30 iunie 1990, redacția precizează că „Septentrion” se adresează în mod special bucovinenilor care cred

că „au ceva de spus și îi roagă să vină în jurul său pentru a putea continua și amplifica, la cotele contemporaneității, bogata și puternica tradiție de culturalitate a acestui pământ”. „Septentrion” nu se dorește o revistă a unei singure generații și a unui anume grup de persoane, ci se află „la dispoziția tuturor celor care au dorința sfântă de-a edifica, pe ceea ce-i viabil în trecut, o societate a adevărului, dreptății, frumosului și binelui”, adresându-se totodată „tineretului creator” din Bucovina cu îndemnul de „a-și pune talentul, puterea de muncă și entuziasmul curat în slujba edificării patriei viitoare”. Pentru îndeplinirea programului său generos, „Septentrion” tipărește de-a lungul anilor studii și articole de istorie, istorie literară, lingvistică, folclor, memorialistică, scrisori inedite, documente, cronici culturale, poezie clasică și modernă, proză. Alături de tineri cercetători, muzeografi și profesori din Bucovina, semnează în coloanele revistei de la Rădăuți personalități ale vieții academice, universitare și culturale din țară: acad. Vladimir Trebici, acad. Radu Grigorovici, Radu Economu, Ștefan Bucevschi, Traian Cantemir, Gabriel Vasiliu, I. Saizu, Gheorghe I. Florescu, Petru Rezuș, Ion Popescu-Sireteanu, George Muntean, Mircea Cenușă, Eugen Dimitriu, Mircea A. Diaconu, Mihai-Ștefan Ceașu, Emil I. Emandi, Mircea Grigoroviță, Gherasim Putneanu ș.a. Astăzi, mesajul redacției „Septentrion” din 1990 - ca, de altfel, și rolul Societății pentru Cultură - este la fel de actual în viața unei provincii sfășiate de istorie, confruntate cu probleme dificile și într-un climat general deseori potrivnic activităților de promovare a valorilor culturii și civilizației naționale.

Societatea pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina găsește la conducerea Academiei Române cea mai largă înțelegere pentru problemele Bucovinei. Nimic nu ilustrează mai bine acest lucru decât primirea propunerii societății bucovinene privind înființarea unui centru academic de studii la Rădăuți. Un rol important în purtarea acestui dialog l-au avut academicienii Radu Grigorovici și Vladimir Trebici, membrii marcanți și ai societății bucovinene.

Societatea pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina a implinit în mai 2002 vârsta venerabilă de 140 de ani de activitate culturală rodnică. Centrul de Studii „Bucovina”, înființat la propunerea Societății pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina, marchează și el un deceniu de activitate științifică. Două instituții chemate să colaboreze îndeaproape pe acest străvechi pământ românesc.

SOCIETATEA PENTRU CULTURA ȘI LITERATURA ROMÂNĂ ÎN BUCOVINA

IERI ȘI AZI

La 1 mai 2002 Societatea pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina a aniversat 140 de ani de activitate.

Un comitet de inițiativă în frunte cu prof. I.G. Sbiera, compus din Orest Renei, Leon Popescul, Nicolae Vasileco și Leon Ciupercoevici a făcut ca la 19 aprilie 1 mai 1862 să fie posibilă înființarea Societății sub numele de Reuniunea Română pentru Lectură în Cernăuți. Deși nu apar printre membrii comitetului de inițiativă, istoria recunoaște meritul deosebit al multor alți intelectuali români la înființarea acestei Societăți culturale și în primul rând meritul lui Alexandru Hurmuzachi, al lui Gh. Hurmuzachi și al lui Aron Pumnul. Iată lista primului comitet ales al Societății: președinte - Mihai Zotta, vicepreședinte - Alexandru Hurmuzachi, secretar - I.G. Sbiera, membrii plini - Ion Calmiceu, Aron Pumnul, Alexandru Costin, Leon Ciupercoevici; membrii supleanți - Orest Renei, Leon Popescul, Nicolae Vasileco.

Înființarea Societății pentru Cultură s-a făcut în condițiile în care monarhia austriacă nu sprijinea emanciparea națională a supușilor din imperiu, dar, în Europa, ideea națională era în centrul dezbaterilor politice și era considerată un factor și o cale de progres în evoluția popoarelor. Intelectualitatea de pretutindeni era sensibilă la idealurile naționale și era dispusă să activeze pentru ridicarea propriilor națiuni din toate punctele de vedere. Urmare a acestei realități și datorită revenirii la regimul constituțional în monarhia habsburgică în 1860, în teritoriile românești aflate sub coroana lui Franz Joseph au apărut mai multe societăți cultural-naționale, așa cum, de altfel, au apărut în întreaga monarhie. Astfel au apărut: ASTRA (Sibiu, 1861), Asociația pentru Cultura Poporului Român în Maramureș (Sighet, 1861), Societatea Culturală (Arad, 1861), Societatea pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina (Cernăuți, 1862), Reuniunea pentru propășirea culturii muzicale în Bucovina (Cernăuți, 1862).

Unele dintre societățile de mai sus au avut o existență efemeră sau de mică însemnătate. ASTRA și Societatea pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina au făcut însă istorie și au ajuns la venerabilele vârste de astăzi.

În 1863, inițiatorii cernăuțeni încearcă schimbarea denumirii Reuniunii Române pentru Lectură în Societatea pentru Cultura Poporului Român în Bucovina, deoarece, în 1862, se alesese un astfel de nume pentru societatea națională a românilor din Bucovina încât să nu stărnească bănuielele autorităților austriece care s-ar fi putut opune la înființarea Societății. Precauțiile înaintașilor s-au dovedit inspirate pentru că, la încercarea din 1863, stăpânirea nu a admis în denumire cuvintele „poporul român” care i se vor fi părut, probabil, periculoase. A rămas denumirea de Societatea pentru Literatura și Cultura Română în Bucovina. Puțin mai târziu, în timpul apariției „Foi Societății”, se impune denumirea de astăzi: Societatea pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina, cu prescurtarea uzuală Societatea pentru Cultură.

Din primii ani, Societatea pentru Cultură a câștigat aderența și sprijinul unor mari personalități din toate ținuturile românești: M. Kogălniceanu, V. Alecsandri, D. Bolintineanu, I.H. Rădulescu, Grigore Sturza, A.D. Xenopol, Al. Vlahuță, A. Șaguna, Al. Sterea-Șuluțiu, Timotei Cipariu, Gh. Barițiu, Al. Papiu Ilarian, A.T. Laurian, V. Braniște, G. Bogdan-Ducea, A. Mocioni, V. Babeș, V. Stroescu, C. Stamati. La înființarea în 1866 a Societății Literare Române, denumirea inițială a Academiei Române, pentru întocmirea statutului acesteia, s-au folosit statutele a șase societăți culturale românești din toate ținuturile locuite de români, dar de bază au fost statutele ASTREI și ale Societății pentru Cultură de la Cernăuți. Este semnificativ că între primii 14 membri ai Societății Literare Române se găseau președintele și secretarul Societății pentru Cultură din acea vreme, respectiv, Alexandru Hurmuzachi și Ambrosiu Dimitrovici (după moartea acestuia, I.G. Sbiera).

Cei care s-au ocupat sau se ocupă cu studiul istoriei acestui colț de țară românească, de la Ion I. Nistor, Teodor Balan, Victor Morariu până la Mihai Iacobescu, Ștefan Purice, Marian Olaru sau Ilie Luceac, au subliniat rolul Societății pentru Cultură în lupta împotriva înstrăinărilor de toate felurile la care au fost supuși români în Țara de Sus a Moldovei. De asemenea, în scrierile unor personalități care au activat în cadrul Societății pentru Cultură, dintre care amintim pe I.G. Sbiera, Constantin Loghin, Grigore Nandriș, Leca Morariu, Ion Nandriș, Ionel Negură, Vladimir Trebici, Radu Grigorovici, D. Vatamanue, se găsește lucrări în care se prezintă trecutul Societății pentru Cultură și nu mai insistăm asupra acestei perioade. Precizăm doar că arhiva Societății pentru Cultură nu este cunoscută în totalitate și nu este explorată corespunzător. Asupra documentelor referitoare la Societate și care se află în arhivele din Viena nu știm să se fi referit cineva. Știm însă, cu certitudine, că există documente privind trecutul Societății pentru Cultură la București (Arhivele Statului, Biblioteca Academiei Române), Suceava (Muzeul Național al Bucovinei, Arhivele Statului), Iași (Arhivele Statului), Cernăuți (Arhivele de Stat) și Viena. În mod sigur, în acest domeniu viitorul ne va aduce surprize.

Rolul Societății pentru Cultură în viața socială și politică a românilor din Bucovina a fost unul de prim ordin. Societatea pentru Cultură a fost prezentă la majoritatea evenimentelor care implicau comunitatea românească băștinașă. Rare sunt acțiunile cultural-naționale desfășurate în Bucovina, după 1862, la care Societatea pentru Cultură, direct sau indirect, să nu fi participat. Înființarea de școli de toate gradele (de la cele primare până la universitate), tipărirea de cărți (broșuri, manuale școlare, literatură beletristică), întretinerea elevilor în internate, spectacole în limba română, legături culturale cu Țara, activitate culturală la sate, cursuri de perfecționare pentru diverse categorii profesionale, burse, ziare, reviste, almanahuri, pinacotecă românească și multe altele au devenit realizări în activitatea Societății pentru Cultură. Societatea pentru Cultură a încurajat apariția altor societăți și asociații ale românilor, pe multe dintre acestea le-a adăpostit în sediile sale, a colaborat cu ele în acțiuni naționale. Dăm în acest sens exemplul colaborării cu Societatea studentescă „Dacia”, la organizarea excursiei din 1906 la București, când aproximativ 2 000 de români bucovineni au vizitat mai multe locuri din țară. Exemplele de acest fel sunt numeroase.

În condiții grele, cu autoritățile austriece care-i suspectau orice acțiune sau legătură, nevoită de cele mai multe ori să-și atragă prin forțe proprii mijloacele materiale necesare pentru desfășurarea activităților sale, Societatea pentru Cultură a reușit să fie principalul catalizator al Marii Uniri din toamna anului 1918.

Între cele două războaie mondiale, activitatea Societății pentru Cultură a continuat, ajungând la o deosebită înflorire în anii '30, când patrimoniul acesteia cuprindea, între altele, două edificii impozante în centrul Cernăuților, Case Naționale în multe localități bucovinene, internate pentru elevi, edituri și tipografie, opere de artă, mijloace bănești.

Ocupațiile rusești din 1940 și 1944, comunismul instaurat de către sovietici au făcut să pierdem jumătate din Bucovina, împreună cu orașul Cernăuți și întreaga avere a Societății pentru Cultură. S-a continuat totuși activitatea, așa cum s-a putut, în exil, datorită merituosului președinte Grigore Nandriș. În 1962, la New York, Societatea pentru Cultură și-a sărbătorit Centenarul.

În 1990, cu mult entuziasm, un grup de intelectuali de diverse profesii a reactivat Societatea pentru Cultură. Ideea a pornit de la cineva care știa ce este „vechea societate culturală de la Cernăuți” și s-a concretizat sub influența marilor manifestații naționale de la Chișinău din anii 1988 - 1989 și a înființării Societății pentru Cultura Românească „Mihai Eminescu” din regiunea Cernăuți. La scurt timp s-au alăturat Societății pentru Cultură academicieni, profesori universitari, artiști, cercetători și mulți oameni cu suflet mare, dispuși să-și jertfească nu numai timpul pentru partea de Bucovină înstrăinată și urgisită. Nu trebuie să neglijăm, de asemenea, influența euforiei ce cuprinsese majoritatea concetățenilor noștri în primii ani ai ultimului deceniu al secolului XX.

Nou reinviata Societate pentru Cultură are o situație specială față de aceea din epoca anterioară: ea se adresează în egală măsură și cetățenilor altui stat, românii din actuala regiune Cernăuți, mulți considerând chiar că aceasta este principala rațiune de a fi a Societății pentru Cultură astăzi.

În același timp, subliniem și contextul european al acelei perioade. Spre deosebire de sfârșitul secolului al XIX-lea, acum, la sfârșit de mileniu, în Europa naționalismul nu mai este considerat un factor de progres, ci, dimpotrivă, acestuia îi se asociază toate relele lumii de azi, inclusiv războaiele din fosta Iugoslavie și este considerat o „izolare identitară” sau, mai rău, o „manifestare tribală”. Se acreditează, astfel, ideea că modelul „statului național” este depășit, iar marii analiști ai lumii (a se înțelege: ai marilor puteri) caută un model de societate multiculturală, post-națională, care să i se substituie modelului aflat în criză. Este apreciabilă starea de confuzie ce caracterizează dezbaterile teoretice din acest domeniu. Cert este că între popoare, din 1990 încoace, nu s-au stabilit relații de mare prietenie, ci, mai cu seamă, relații de adversitate concurențială în toate planurile.

În perioada 1990 - 1997 au fost consemnate rezultate deosebite ale Societății pentru Cultură în sprijinirea confrăților din nordul înstrăinat. S-au realizat acțiuni comune cu Societatea „Mihai Eminescu” de la Cernăuți, la care, uneori, au participat mii de persoane, s-au stabilit legături frățești cu românii de pretutindeni, s-a consolidat o stare de spirit potrivită pentru întărirea rezistenței în fața ucirăzării. A urmat tratatul de la Neptun (1977) și interesul populației față de astfel de acțiuni s-a diminuat sensibil, fără ca prin aceasta să fi fost afectată activitatea în sine a Societății pentru Cultură.

După 1997, mai cu seamă, este interesantă poziția statului român față de problema românilor din nordul Bucovinei, Herța și Tinutul Hotinului. În câteva rânduri oficialii români de la București și destul de des oficialii români de la Suceava s-au deplasat la Cernăuți pentru a discuta cu reprezentanții

comunității românești. Liderii românilor din regiunea Cernăuți au ușile deschise la multe instituții guvernamentale din țară. Chiar Societatea pentru Cultură a primit ajutoare, ce-î drept, modeste, de la Ministerul Culturii. În ciuda acestor lucruri, pentru cei implicați în problemele bucovinene este clar faptul că statul român a abandonat, deocamdată, nordul Bucovinei și Basarabia. Altfel nu se explică efectul neînsemnat al ajutorului guvernamental român în regiunea Cernăuți, neîmplicarea nici uneia dintre prevederile favorabile românilor din deja faimosul tratat cu Ucraina, nesolicitarea organizațiilor neguvernamentale românești în activitatea de sprijinire a conaționaliilor noștri din Ucraina, închiderea ochilor la samovolnicele acțiuni antinaționale ale Ucrainei pe teritoriile românești căzute pradă pactului germano-sovietic din 1939. Deși acum se simte mai mult decât oricând nevoia unor canale de presiune asupra statului ucrainean pentru ocrotirea minorității românești din regiunea Cernăuți, nimeni nu face nimic în acest sens. Societatea pentru Cultură nu a fost solicitată niciodată de autoritățile române pentru ajutorarea națională a comunității românești cernăuțene și nu numai.

Există unele similitudini între situația de acum și situația existentă în Bucovina la sfârșitul anilor '30 ai secolului trecut, de pe vremea Institutului Social al profesorului Gusti, când Societății pentru Cultură i s-a refuzat colaborarea statului pe teren cultural, deși se acceptase colaborarea ASTREI, în Transilvania. Această stare de lucruri face să crească responsabilitatea Societății pentru Cultură, care este nevoită să-și mărească amploarea și eficiența acțiunilor sale. Societatea noastră, ca parte a societății civile, în sensul american al acestei noțiuni, deci ca organizație capabilă să facă lobby pentru Bucovina și bucovineni, are o capacitate limitată.

În general, se simte în România un slab aport al societății civile. Se pare că mentalitatea noastră, atât a celor care activează în cadrul Societății pentru Cultură cât și a publicului cărui i se adresează, este afectată de anii de totalitarism. Oamenii dau dovadă de lipsă de inițiativă, precauție, teamă, de un anumit egoism. Tipul personalității care se dăruiește semenilor se găsește tot mai rar, poate și datorită stării materiale dificile a majorității concetățenilor noștri. Toate aceste stări de fapt nu puteau să nu influențeze activitatea actuală a Societății pentru Cultură, care, totuși, a dat roade. Avem un sediu în Rădăuți și filiale în București, Iași, Bacău, Târgu Mureș, Cluj-Napoca, Brașov, Botoșani, Suceava și în multe localități ale județului Suceava. Avem aproximativ 850 de membri. Prin generozitatea unor binevoitori, în special a dr. Ștefan Bucevșchi, Societatea pentru Cultură și-a făcut din nou bibliotecă dispunând de un fond documentar de approxi-

mativ 3 000 de volume și câteva lucrări valoroase de artă plastică. Tot realizări trebuie considerate și crearea Centrului de Studii „Bucovina” al Academiei Române - Filiala Iași, cu sediul în Rădăuți, muzeul „Ion I. Nistor” de la Vicovul de Sus, cele două reviste („Septentrion”, „Țara Fagilor”) și cărțile editate, cele 13 ediții ale Universității Populare de Vară, Editura Septentrion, Biblioteca „Iraclie Porumbescu”, bustul lui Mihai Eminescu de la Suceava. Experiența și realitățile în care trăim ne cer să impunem acum în Societate ideea că este necesară o activitate eficientă. Nu ne putem permite să ne irosim resursele, și așa puține, în acțiuni care nu ne aduc nici un câștig. Pericolul dispariției românilor din nordul Bucovinei într-un interval de 25 - 30 de ani este imens. Clasele românești din școlile ucrainene, deschise cu mari eforturi la începutul anilor '90, se închid rând pe rând. Presiunea de naționalizare asupra românilor este foarte mare și satele se ucrainizează văzând cu ochii.

Probabil că va trebui să arondăm toate satele românești din regiunea Cernăuți filialelor noastre, ca să ajutăm astfel ce putem în special școlile românești să supraviețuiască. În acest domeniu, lângă noi nu se mai află nimeni, nici măcar statul român. În 1990, la reactivarea Societății pentru Cultură discutăm între noi despre Casa Comună Europeană și despre spiritualizarea granițelor. Casa Comună Europeană poate să fie, dar frontiera acestei Europe Unite va trece chiar pe locul tratat de Molotov, în timp ce noi, românii, vom merge tot cu „avize” la Cernăuți. Astăzi, din nou, nu mai circulă, nici un autobuz de la Rădăuți la Cernăuți, iar de la Suceava a rămas unul singur. Schimburile economice între cele două jumătăți de Bucovina, provincie pe care Societatea pentru Cultură o vede întreagă, sunt ca și inexistente.

În numărul 5 din mai 1942 al „Revistei Bucovinei” s-a publicat, în chener, un comunicat al Societății pentru Cultură care aniversa atunci 80 de ani. Se spunea că, potrivit tradiției și posibilităților, sărbătorirea s-ar putea face cu petrecere și fast. Astăzi, timpurile și realitățile nu ne permit acest lucru și atunci sărbătorirea trebuie făcută prin fape. Subscriem în totalitate, azi, după 60 de ani, la comunicatul din 1942 al Societății pentru Cultură: sărbătorirea trebuie făcută prin fape.

Pentru vremurile noi, pe care le trăim cu multe semne de întrebare, este necesar să găsim alte forme eficiente de relații științifice și culturale-artistice, încât prezența României în Nord să se simtă ca la ea acasă. Să trecem de la vorbe mari la fapte dintre cele mai diverse, cu perseverență și perspective de rod spiritual românesc îmbelșugat.

Mircea IRIMESCU

CLERUL BUCOVINEAN ȘI SOCIETATEA PENTRU CULTURĂ

Venerabila societate bucovineană, „instituție românească glorioasă” care împlinește anul acesta 140 de ani de activitate „în serviciul existenței naționale”, cum scria în 1962 Grigore Nandriș în periodicul parizian „La Nation Roumaine”, a luat ființă la 1 mai 1862 sub titlul de Reuniunea Română de Leptură. În 23 ianuarie 1865 aceasta își schimbă denumirea în Societatea pentru Cultură și Literatura Română în Bucovina, denumire pe care o are și astăzi.

După 128 de ani, Societatea pentru Cultură (cum o vom numi în continuare), după o întrerupere a activității din țară în perioada opresiunii comuniste, dar nedesființată în fapt timp de 46 de ani de totalitarism, la 10 aprilie 1990 își reia firul activității la Rădăuți, reintrând în legalitate datorită unui grup de vrednici bucovineni în frunte cu academicienii Radu Grigorovici și Vladimir Trebic.

Chiar de la înființarea Societății pentru Cultură (1862), deși sub stricta supraveghere a autorităților austriece, intelectualitatea română bucovineană a aderat cu mult entuziasm la ea cu scopul de a contracara activitățile unor societăți ale minorităților naționale, minorități ce au invadat Bucovina după anul 1775 cu larga oblațuire a autorităților de ocupație, și care deveniseră tot mai agresive, contestând mai ales dreptul românilor de adevărați stăpâni ai acestor ținuturi.

Alături de cadrele didactice din toate treptele învățământului, medici, ofițeri, cadre ingineresti, magistrați etc., și clerul bucovinean, de la înalții prelați până la parohii satelor și orașelor, s-a alăturat activității Societății pentru Cultură aducându-și o deosebită contribuție la acțiunile întreprinse de aceasta, atât sub raport organizatoric, cât și în cel de culturalizare a populației românești din Bucovina,

amenințată de înstrăinare, ținând astfel trează conștiința națională a acestora.

Unii dintre clerici au făcut parte, între anii 1862 - 1940, chiar din Comitetul Central al Societății pentru Cultură, care avea sediul în Cernăuți, începând cu episcopul, apoi mitropolit al Bucovinei (la început și al Dalmației) Eugenie Hacman (23.01.1863 - 31.03.1864), arhiepiscopul Dionisie cavaler de Bejan (1900 - 1920), dr. Vasile Gheorghiu (1923 - 1929). Alții au fost aleși ca vicepreședinți ai Societății pentru Cultură: Ion Calinciu, profesor universitar la Facultatea de Teologie din Cernăuți (1864 - 1874), mitropolitul Silvestru Morariu-Andrievici (1874 - 1880), arhimandritul Miron Călinescu (1880 - 1889), mitropolitul Vladimir de Repta (1889 - 1896), profesorul dr. Erast Costea (1942 - 1944).

Pe lângă cei trei mitropoliți ai Bucovinei (Eugenie Hacman, Silvestru Morariu-Andrievici, și Vladimir de Repta) amintii mai sus, între anii 1862 - 1940 au fost membri activi ai Societății pentru Cultură și ceilalți cinci mitropoliți și anume: Teofil Bendela (1873 - 1875), Teocist Blajevici (1877 - 1879), Arcadie Ciupercovici (1896 - 1902), Nectarie Cotlarciuc (1924 - 1935), Visarion Puiu (1935 - 1940). Al 9-lea mitropolit al Bucovinei, Tit Simeadrea, ales la 13 iunie 1940 nu a mai avut posibilitatea de a sprijini Societatea pentru Cultură, venind furtuna celui de al 2-lea război mondial.

Alături de acești prelați au activat sub diferite forme în cadrul Societății pentru Cultură și alte mari personalități ale clerului ortodox bucovinean, printre care amintim: prof. dr. Vasile Mitrofanovici, prof. dr. Valerian Șesan, prof. dr. Emilian Voiuțchi, prof. dr. Milan Șesan, prof. dr. Teodor Tarnavșchi, dr. Ipolit Vorobehivici,

membru fondator al Societății și încă mulți alții, clerici ce formau în acele vremi structura organizatorică a Bisericii Ortodoxe Române din Bucovina.

Să nu uităm însă că la sate, dar și în mediul urban, primii care au înfruntat cu curaj și abnegație influențele străine în religie și cultura românească au fost, alături de învățători, preoții care, în multe cazuri, erau și președinții filialelor Societății sau ai unor structuri culturale susținute de aceasta. Nu avem destule date în acest sens, deoarece în statisticile întocmite în diferite perioade ale intervalului 1862 - 1940, nu toate filialele și-au trimis rapoartele de activitate pentru a avea la dispoziție sursele de informare.

Totuși, din datele incomplete publicate de profesorul Constantin Loghin, cronicarul Societății, am schițat, pe județe, următoarea situație, în care, în satele menționate, filialele Societății pentru Cultură erau conduse de slujitori ai altorului: - Județul Storojineț: Adâncata - protorecul Ilie Verbovșchi; Căbești - preot Titus Barber; Carapciu pe Ceremuș - preot M. Cazacu; Costești - preot Titus Tudan; Mihova - preot Constantin Isar; - Județul Suceava: Bălăceana - preot D. Hodeja; Călinești Cuparencu - preot Ion Ștefanuic; Costăna - preot Gh. Berariu; - Județul Câmpulung Moldovenesc: Capu-Codrului - preot C. Mercheș; Frasin - preot Adrian Boca; Fundul Moldovei - preot Ilarion Prelici și preot Ilarion Pavel; Molid-Vama - preot Arsenie Văcărean; Voroneț - preot Ioan Iluță; - Județul Rădăuți: Calafindești - preot Vasile Turtureanu; Frătăuții Vechi - preot Teodor Patraș; Horodnic de Jos - preot S. Vedeanu; Opreșiți - preot Pinteța Birău; Putna - preot Leon Abager; Sucevița - preot D.D. Popescu; Voleineț - preot Grigori Popovici; Rădăuți - preot G.

Telegă apoi protopopul Gh. Cojocaru; - Județul Cernăuți: Cernăuți-oraș - arhiepiscopul Dionisie cavaler de Bejan; Tețina-Roșă - preot Grigorie Hostiuc; Cotul Ostriței - preot Ioan Bucevșchi; Cotul Vânătorii - preot M. Reguș; Cucurul Mare - preot Isidor Grigorovici; Toporași - preot Alexandru Totoescu; Mămăiești Noi - preot Teofil Dracinschi; Plaiul Cosminului - protopop E. Jancovșchi.

Din datele prezentate mai sus, care însă nu reprezintă totalitatea activității Societății pentru Cultură din teritoriu, desprindem totuși faptul că Biserica prin slujitorii ei - clerul ortodox român din Bucovina - a constituit un adevărat stâlp de nădejde în vasta activitate desfășurată de Societatea pentru Cultură și Literatura Română în Bucovina, care, în intervalul citat, și-a câștigat un deosebit prestigiu în lumea culturii românești.

Valerian I. PROCOPCIUC

LICEUL ORTODOX DE FETE „ELENA DOAMNA” DIN CERNĂUȚI

În cadrul manifestărilor prilejuate de sărbătorirea Unirii Bucovinei cu Patria Mamă, la care am participat cu profundă emoție, ca fiică a orașului Cernăuți, mi s-a făcut onoarea de către Societatea pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina de a-mi prezenta comunicarea *Liceul Ortodox de Fete „Elena Doamna” din Cernăuți*, consacrată unei școli care, anul acesta, și-a sărbătorit centenarul și a cărei elevă am avut privilegiul de a fi între anii 1941 - 1944.

Aproape de fiecare dată, când în gândurile noastre reapare orașul Cernăuți, imaginea acestuia nu poate fi separată de edificiul monumental al Reședinței Mitropolitane a Bucovinei. Crucea străjuitoare a Catedralei Mitropolitane are o adâncă semnificație, căci în timpul stăpânirii străine i-a ocrotit pe românii locuitori ai înstrăinului petec de pământ românesc ce adăpostește osemintele Marelui Ștefan, de care ne amintesc mănăstirile, bisericile, legendele, cântecele și codrii verzi ai Bucovinei.

Clădit la răscruce de drumuri, orașul Cernăuți a găzduit, în ultimele două veacuri, străini de toate neamurile. În asemenea împrejurări, viața românilor din Bucovina a fost o veșnică luptă pentru păstrarea ființei etnice, iar în timp de război ei, cei dintâi, au îndurat greutățile ocupațiilor străine, mizeriile refugiuului și groaza deportării.

Biserica Ortodoxă Română din Bucovina a înțeles din timp că ei îi revine misiunea de a ține trează conștiința națională a românilor drept credincioși de sub ocrotirea ei, iar românii din Bucovina nu vor uita niciodată marea faptă românească a Mitropoliei Bucovinei de a înființa, încă din timpul stăpânirii austriece, trei licee ortodoxe: Liceul Ortodox de Fete din Cernăuți, Liceul de Băieți „Ștefan cel Mare” din Suceava și Liceul de Băieți „Silvestru Morariu” din Cernăuți.

Istoria Liceului Ortodox de Fete din Cernăuți are aura de legendă a marilor citorii. Dându-și seama de rolul femeii ca vestală a dragostei de neam, limbă și lege, românii bucovineni au cerut înființarea acestei școli, pentru a le da fiicelor lor o solidă educație națională și religioasă, ferindu-le astfel de primejdia înstrăinării.

Ideea creării acestei școli s-a discutat în Consistoriul arhipăstoresc de pe lângă Mitropolia din Cernăuți încă din anul 1864, dar au trebuit să treacă 40 de ani până la realizarea ei, guvernul de la Viena fiind cel care trebuia să aprobe sumele cu care Fondul Ortodox din Bucovina să ridice școala. Abia la 3 martie 1902 se primește hotărârea ministerială de a se înființa la Cernăuți o școală ortodoxă superioară de fete, compusă dintr-un curs inferior de 4 clase și un curs superior de 3 clase.

Piatra fundamentală a construcției acestei școli a fost pusă în prezența Î.P.S. Vladimir de Repta, episcop al

Rădăuților și mitropolit al Bucovinei, la 31 iulie 1902. Construcția a fost terminată în 1905, noua clădire fiind realizată după cele mai noi principii de igienă și confort școlar, cu calorifere, ventilație, vestiare pe lângă fiecare clasă, sală de muzică și o splendidă sală de gimnastică. Prima directoare a acestei școli a fost Doamna Ștefania Jemna.

Au fost necesari șapte ani de luptă cu autoritățile, pentru transformarea școlii superioare în liceu, eveniment care s-a produs în anul 1912. Din păcate, profesorii, elevii și părinții nu s-au putut bucura mult timp de această izbândă românească, deoarece vara anului 1914 aduce războiul, în această perioadă liceul servind ca spital, ca adăpost pentru refugiații din ținuturile ocupate, luptele desfășurându-se chiar în apropierea orașului Cernăuți, care în timp de 6 luni (din sept. 1914 - feb. 1915) a îndurat două ocupații rusești.

În acest timp zburciat, românii din Bucovina nutresc din ce în ce mai mult ideea unirii cu Patria mamă. Profesoarele și elevele, crescute în spirit național, au aceeași comunitate de idei, nutresc nădejdi tainice, însă până la realizarea idealului național Bucovina va mai trece prin momente grele. Frontul rusesc foarte apropiat, bombardarea orașului de către avioanele dușmane, o nouă ocupație rusească, aduc închiderea cursurilor școlare, rechiționarea școlii în scopuri militare. Această situație durează până în vara 1917. După izgonirea rușilor, cursurile școlare se redeschid în încăperile Reședinței Mitropolitane.

Evenimentele din timpul primului război mondial, mișcarea românească susținută de boierul luminat Iancu Flondor, gruparea lumii școlare în jurul profesorului Sextil Pușcariu, căruia generațiile acelor vremuri îi datorează inițierea în studiul modern al limbii și literaturii române, au adus Bucovinei zile de neuitată fericire în toamna anului 1918. Înfrigurarea a cuprins populația românească, pe profesori și elevi, care au acoperit cu flori pe soldații armatei române la intrarea triumfală în orașul Cernăuți. În școală se introduc cărți românești, predarea se face în limba română, programa analitică rămânând însă deocamdată cea austriacă.

La 24 ianuarie 1919 se sărbătorește la București cu un deosebit fast Ziua Unirii, o manifestare grandioasă la care ia parte și un grup de bucovineni, în care se găsește o profesoară a Liceului Ortodox de Fete din Cernăuți, domnișoara Aspazia Luția, prima româncă din Bucovina cu studii universitare și doctorat în litere, cunoscută prin naționalismul ei înflăcărat, remarcabilă figură a tinerei generații feminine din Bucovina. Această strălucită tânără, viitoarea doamnă Aspazia Șandru, devine în 1919 directoare Liceului Ortodox de Fete „Elena Doamna”, pe care îl va conduce timp de 21 de ani.

Calitățile rare, ținuta distinsă și personalitatea directoarei Aspazia Șandru, profesoară de limba română și franceză, s-

au întipărit puternic în sufletul și memoria surorii mele, absolventă a Liceului, care, în cei opt ani de școală a avut-o directoare și profesoară și de la care am aflat cât era de admirată și iubită de eleve, pentru rara ei înțelegere față de aspirațiile fiecărei vârste, cât era apreciată de colege și de cernăuțeni.

Directoarea Aspazia Șandru a impus, în primul rând, adoptarea programei analitice române în locul celei austriece. Fiere curajoasă și insufletită de cea mai adâncă iubire pentru tot ce era românesc, nu numai că a făcut din școală un focar al românismului, ci a și luptat cu toată energia și convingerea pentru păstrarea caracterului ortodox-național al școlii. Intelectual devotat și plină de inițiativă, cerea profesoarelor o activitate serioasă și intensă, având însă și norocul de a fi înțeleasă și sprijinită de corpul didactic, în mijlocul căruia a știut să creeze o atmosferă frumoasă, respectând cu adâncă comprehensiune personalitatea fiecăruia.

Dacă în anii 1918 - 1921 Liceul Ortodox de Fete din Cernăuți a funcționat doar cu șase clase, după modelul liceelor de fete din Austria, în anii care au urmat liceul funcționează cu opt clase, prestigiul acestuia crescând în așa măsură încât în anul 1936 funcționa cu clase paralele de la clasa I la clasa a VIII-a.

Printr-o gospodărire înțeleaptă, în această perioadă se aranjează la subsol o sală mare, înzestrată cu mobilier și veselă pentru orele de gospodărie, pe lângă sala de gimnastică se instalează dușuri și băi, se cumpără aparate noi pentru gimnastică. O parte din curtea școlii se transformă în teren de sport, care devine patinoar iarna, iar vara rămâne deschis pentru jocuri sportive. Laboratoarele de științe fizico-chimice, muzeul de științe naturale, cabinetele de geografie, istorie și matematici sunt înzestrate cu materialul didactic necesar învățământului modern. Biblioteca Liceului (pentru eleve și profesoare) atinge 5 000 volume, cărți de știință, literatură și artă în limbile română, germană, franceză și engleză. În sala de muzică există un pian, iar un al doilea, în sala de gimnastică, unde se acompaniază exercițiile sau jocurile naționale.

Sub președinția directoarei Aspazia Șandru, comitetul școlar se preocupă de procurarea modelelor de gips pentru desen, de cumpărarea mașinilor de cusut pentru croitorie, a medicamentelor pentru farmacia școlii. Deși taxele școlare sunt mai mici față de alte licee din țară, printr-o gospodărire înțeleaptă se obțin rezultate remarcabile. În toți acești ani, elevele meritoase dar nevoiașe primesc daruri de Crăciun sau sunt trimise în excursii și colonii la mare și la munte. În același timp, Mitropolia Bucovinei acordă unor eleve burse lunare și ajutoare bănești.

Și acum, după trecerea atâtor ani, ne face plăcere să amintim că în rândul corpului profesoral domnea o atmosferă de distinsă intelectualitate, profesoarele având o pregătire științifică superioară. Unele dintre ele își câștigaseră prin studii de specialitate titlul de doctor, altele își completau pregătirea la universitățile din străinătate și participau la congrese științifice.

Un prilej binevenit pentru a dezvolta la eleve spiritul de inițiativă, o ocazie pentru a fructifica talentele elevelor erau șezătorile organizate cel puțin o dată pe an de fiecare clasă. La aceste șezători se prezentau compuneri originale ale elevelor, scenete, recitări, cântece și jocuri naționale cu contribuția clasei întregi. Se organizau, de asemenea, șezători în limbi străine pentru a oferi elevelor posibilitatea de a se exprima corect în public.

Marile sărbători religioase, mai ales Nașterea Domnului, se serbau la Liceul Ortodox de Fete din Cernăuți cu o bucurie cu adevărat creștinească. După serbări, coșuri încărcate cu daruri și bunătăți erau duse de eleve, însoțite de profesoare, la azilurile de bătrâni, orfanilor, văduvelor sau oamenilor nevoiași.

Evenimentele anilor 1939 - 1940 găsesc elevele și profesoarele liceului gata de muncă și jertfă pentru patrie. Profesoarele înlocuiesc liceele de băieți colegii concentrați. Se formează echipe care lucrează la Cantina „Crucea Roșie” din Gara Mare, la Poșta, Telefoane. Elevele mici îngrijesc mormintele soldaților din cimitire, iar cele mai mari pleacă cu profesoarele tinere în suburbie orașului Cernăuți, să dea o mână de ajutor, la culesul porumbului și cartofilor, familiilor celor concentrați. Doamna profesoară Adela Seișanu pleacă de Crăciun pe front, pe ger și vânt, cu un camion pentru a împărți flanelle, mănuși, ciorapi de lână și țigări soldaților.

Sosește primăvara anului 1940, când liceul este în plină ascensiune. Totul se spulberă, când în vara aceluiași an, populația îngrozită a Bucovinei trebuie să hotărască în câteva ceasuri să ia calea pribegiei. Noi și părinții noștri am cunoscut deznădejdea și durerea de a ne părăsi pe neașteptate căminele, de a rătași noaptea pentru a ajunge la un hotar mântuitor. Unii dintre noi au văzut cu ochi îngroziți moartea

părinților sau a fraților, au cunoscut temnițele și teroarea bolșevismului, iar alții își plâng și astăzi părinții sau rudele deportate și dispărute fără urmă.

Și școala noastră va fi ocupată de sovietici, astfel încheindu-se o epocă strălucită din viața și activitatea ei.

Am avut privilegiul de a fi eleva Liceului Ortodox de Fete „Elena Doamna” în primul an școlar al orașului Cernăuți eliberat de sub ocupație sovietică. Activitatea acestuia se desfășura acum într-o clădire în care se mai vedeau urmele ocupației străine, dar încet-încet, prin devotamentul și abnegația profesoarelor și elevelor, Liceul nostru a reintrat în ritmul normal al școlii românești. Înțelegând timpurile grele, și elevele Liceului Ortodox din Cernăuți și-au îndeplinit obligațiile de eleve ale unui liceu românesc și ortodox. Ori de câte ori școala a făcut apel, elevele au tricotat pentru soldații de pe front, au descroțit frunțile obosite, cu veselie și voce bună, au adus mângâiere în spitale, sufletelor chinuite de durerile trupeiști ale bravilor noștri eroi răniți. Tot acum, concomitent, au fost reinviate după un an de neagră urgie frumoasele tradiții strămoșești ale Crăciunului, prin colinde și cântece naționale, în oraș și în suburbiile orașului Cernăuți.

Cu profundă emoție, ne amintim și acum șezătorile din școală, serbările și reușitul festival organizat cu prilejul sărbătoririi patronului Liceului, în sala Teatrului Național

„Vasile Alecsandri”. În fine, trebuie să amintim și frumoasele încercări literare, pe care elevele Liceului nostru le-au publicat în revistele școlii „Elena Doamna”.

În acele timpuri grele, Î.P.S. Mitropolitul Tit Simeodrea al Bucovinei a acordat 23 de burse lunar și numeroase ajutoare bănești unor eleve. Asemenea ajutoare bănești au fost acordate elevelor și de către Guvernatorul Bucovinei, Ministerul Instrucțiunii Publice și alte instituții.

Ținem și cu acest prilej să aducem un pios omagiu întregului corp profesoral al Liceului Ortodox de Fete „Elena Doamna” din Cernăuți pentru munca și abnegația cu care s-a devotat nobilei misiuni de a crește și forma vârstare bine pregătite. Gândurile noastre se îndreaptă cu recunoștință spre doamna directoare, profesor doctor Elena Tarangul, spre părintele profesor Nicolae Lazărescu, spre doamnele profesoare Oltea Cudalbu, Irina Găină, Elena Moțoc, Florica Cămpan, Irina Balmuș și altele. Instrucția și educația primite în acest Liceu au fost apreciate preutindeni în liceele din țară, unde elevele de la Cernăuți s-au refugiat.

Acum, când a trecut un număr atât de mare de ani, iar Liceul Ortodox de Fete „Elena Doamna” din Cernăuți a devenit doar o amintire, cu experiența profesională de o viață, mărturisim că Liceul Ortodox de Fete din Cernăuți a fost un vis și o certitudine. A fost un vis pentru adolescentele aflate la început de drum în căutarea unui mentor. Este o certitu-

dine pentru adultul care astăzi știe ce datorează acestei școli și modelelor avute pentru a-și construi propria personalitate. De pe băncile acestui prestigios locaș de învățătură s-au ridicat, una după alta, eleve cu nume cunoscute în viața socială, culturală, economică și politică a orașului Cernăuți și a țării, nume pe care nici clipa de azi, nici istoria nu le poate ignora. Dar, mai presus de toate, s-au ridicat eleve care, chiar dacă s-au pierdut în tumultul vieții de toate zilele, au purtat în suflet emblema Liceului Ortodox de Fete „Elena Doamna” din Cernăuți, marca unui fluid emoțional pe care nimeni și nimic nu-l poate șterge. Acest locaș românesc de cultură și civilizație a însemnat, în existența sa tradițională, un izvor nesecat de minți luminate și oameni cu har, devotați școlii și profesiei lor.

Evocarea Liceului Ortodox de Fete din Cernăuți, în acest moment aniversar al Societății pentru Cultură și Literatura Română în Bucovina este un omagiu adus înaintașilor. Dincolo de vitregia destinului nostru și vremelnicie, Liceul Ortodox de Fete „Elena Doamna” din Cernăuți rămâne o stare de spirit, o stare de grație, ca și cum Dumnezeu și-a concentrat harurile și darurile toate, acolo, în inima orașului Cernăuți.

Alexandra LOZINSCHI

După ocuparea părții de nord a Moldovei (Bucovina) de către Imperiul austriac (1775), istoricii, oamenii de cultură din țările românești n-au mai putut o vreme să se ocupe de viața culturală de aici. Au trebuit să treacă câțiva ani, până când din frământările culturale de aici să se găsească posibilitatea ca românii să aibă școala lor românească și să-și cultive identitatea națională.

Primii „redeșteptători” români bucovineni au fost Alecu bar. Hurmuzachi, Eudoxiu bar. Hurmuzachi, George bar. Hurmuzachi și Aron Pumnul (*Românii din Bucovina, privire scurtă*, Cernăuți, 1906, p. 5). Toți aceștia au plecat de la ideea Reuniunii Române de Lectură în Cernăuți, înființată la 19 aprilie/1 mai 1862, alegând ca președinte pe Alexandru Hurmuzachi și întocmind formele legale pentru recunoașterea acesteia de către autoritățile în drept austriece. Scopul Reuniunii Române de Lectură a fost „de a da inteligenței naționale din patrie posibilitatea de a cunoaște produsele literaturii române din toate ramurile [...], de a fi prin urmare mijloc de întâlnire pentru toți compatrioții doritori de a urmări propășirea culturii naționale” (Ion Nistor, *Istoria Bucovinei*, București, 1991, p. 152).

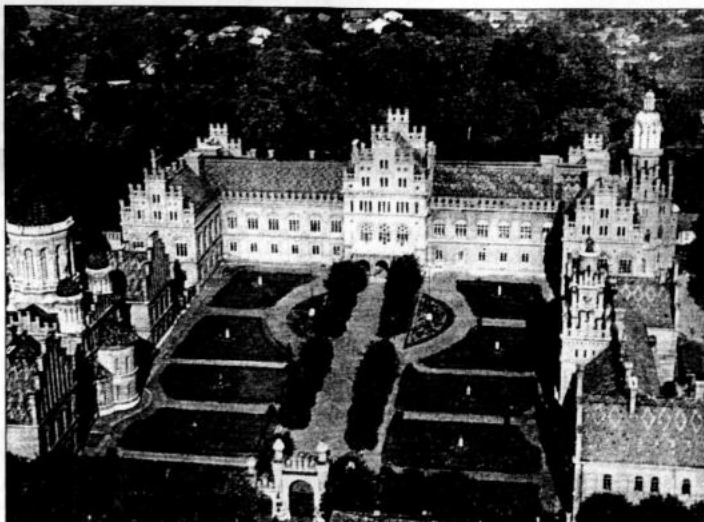
Pentru a cuprinde toate problemele naționale, membrii Reuniunii Române de Lectură, întruniți în adunare generală, au votat în mai 1863 să creeze Societatea pentru Cultură și Literatura Română în Bucovina. Primul președinte al Societății pentru Cultură a fost Gheorghe Hurmuzachi, urmat de Eudoxiu bar. Hurmuzachi, Mihai cav. de Zotta, Victor bar. Stărcăa, Dr. Iancu cav. Zotta, Dionis cav. de Bejan etc. Printre președinții Societății pentru Cultură și Literatura Română în Bucovina s-au înscris și slujitorii Sfintei Biserici Ortodoxe a Bucovinei.

Episcopul Eugeniu Hacman (1794 - 1873) s-a născut dintr-o familie românească din Văslăuți. Ca studii, urmează școlile teologice ale vremii. Este numit catehet la Școala moldovenească și profesor definitiv la Catedra de Studii Biblic al Vechiului Testament în 12 august 1831. La 15 august 1835 a fost hirotonit episcop de către mitropolitul de Carlovitz și instalat la 11 octombrie 1835 la Cernăuți. Reușește în 1843 să determine Curtea imperială să accepte un nou plan de organizare a bisericii bucovinene, sporind numărul protopopilor, pune temelie Catedralei Mitropolitane, pe care o va sfinți în iulie 1864, ridică episcopia la rangul de mitropolie (Dumitru Valenciu, *Ierarhii Bucovinei*, Suceava, 2001, p. 52).

Pe lângă atribuțiunile chiarihale, s-a ocupat și de înființarea de școli confesionale în care tinerii români să învețe carte în limba română.

Alt președinte al Societății pentru Cultură și Literatura Română în Bucovina a fost Dionisie cav. de Bejan (1900 - 1922). Se

ÎN ALȚI PRELAȚI ÎN FRUNTEA SOCIETĂȚII PENTRU CULTURĂ ȘI LITERATURA ROMÂNĂ ÎN BUCOVINA

cunoaște mai puțin din biografia lui. Îi găsim fotografia în lucrarea lui Constantin Loghin *La 80 de ani - Istorie și realizări*, Cernăuți, 1943, p. 45. După însemnele de pe piept reiese că a avut o activitate laborioasă în domeniul cultural.

La conducerea Societății pentru Cultură, lui Dionisie cav. de Bejan îi urmează preotul prof. univ. Vasile Gheorghiu, între anii 1923 - 1929. Acesta s-a născut la 1872 în părțile Câmpulungului Moldovenesc. După săvârșirea studiilor universitare îl găsim la Facultatea de Teologie din Cernăuți, la Catedra de Noul Testament, devenind aici un ilustru profesor la care a învățat și patriarhul Kiril al Bulgariei, cu care, prin anul 1953, se revele la Mănăstirea Neamț, cu prilejul vizitei patriarhului în Moldova. A funcționat până la pensionare (1938). A deținut și funcția de decan al Facultății de Teologie în trei rânduri. Are deosebite lucrări exegetice consacrate Noului Testament. A fost membru de onoare al Academiei Române (1938). Spre sfârșitul vieții se retrage în părțile Neamțului, și, la 29 noiembrie 1959, trece la cele veșnice.

Dintre înalții prelați ai Bisericii Ortodoxe Române din Bucovina se cuvine să-i menționăm și pe cei care au fost vicepreședinți ai Societății pentru Cultură. Profesorul Ioan Calinciu s-a născut în Milișăuți - Suceava, la 24 februarie 1875. A făcut studiile primare și secundare la Rădăuți și Cernăuți, iar studiile de specialitate la

Viena. Este hirotonit preot și în 1838 devine titular la Catedra de Dogmatică a Facultății de Teologie din Cernăuți, unde a funcționat până la moarte (24 februarie 1875). A lăsat un curs de Dogmatică în manuscris. A fost membru în comitetul de conducere, apoi vicepreședinte al Societății pentru Cultură și Literatura Română în Bucovina.

Silvestru Morariu (1818 - 1895), arhiepiscop și mitropolit al Bucovinei și Dalmației între 1874 - 1880, s-a născut la 14 noiembrie 1818 în Mitocul Dragomircei, din familie de preoți. Urmează studiile necesare în Cernăuți și Facultatea de Teologie din Cernăuți, care îi conferă titlul de Doctor Honoris Causa (1875). Este ales ca deputat în Parlamentul de la Viena și în Dieta Bucovinei de la Cernăuți. În 1873 intră în monahism și este numit vicar general al Mitropoliei, iar la 12 martie 1880 este numit arhiepiscop al Cernăuților și mitropolit al Dalmației și hirotonit la 6 aprilie 1880 la Viena. Silvestru Morariu-Andrievicei, ca preot și consilier, a publicat numeroase poezii, fabule, povestiri, a redactat manuale pentru școlile „poporane”, un manual de religie, diverse lucrări de teologie. A fost vicepreședinte al Societății pentru Cultură și Literatura Română din Bucovina, apoi membru de onoare, contribuind la „menținerea conștiinței naționale între românii din Bucovina” (Mircea Păcurariu, *Dicționarul teologilor români*, București, 1996, p. 287).

Profesorul Mihai Miron Călinescu s-a

născut la 30 septembrie 1837 în Cernăuți. Studiile le face la Cernăuți. Este numit profesor de Religie la Liceul de Stat (1860 - 1877), apoi profesor de Morală la Facultatea de Teologie Cernăuți (1877 - 1881), decan al Facultății (1879 - 1880), arhimandrit mitropolit (1892), vicar al Eparhiei Bucovinei (1905 - 1912), Doctor Honoris Causa al Facultății de Teologie din Cernăuți, vicepreședinte al Societății pentru Cultură și Literatura Română în Bucovina (1880 - 1889). Cărturarul Mihai Miron Călinescu s-a evidențiat printr-o colecție de acte și decizii din arhiva Consistoriului din Cernăuți, cu titlul *Normalien der Bukovinaer gr-or. Diocese von 1777 - 1886*, publicată în trei tomuri (1887, 1889 și 1893).

Mitropolitul Vladimir de Repta s-a născut la 25 decembrie 1841 în Banila pe Ceremuș. Urmează studiile gimnaziale și teologice în Cernăuți, cele de specializare la Viena, Bonn, München și Zürich. I s-a decernat diploma Doctor Honoris Causa de către Facultatea de Teologie din Cernăuți (1896). Este numit profesor de Noul Testament la Teologie, decan al acestei Facultăți, rector magnific al Universității din Cernăuți (1883 - 1884), inspector al învățământului primar din districtul Cernăuți (1876 - 1895), apoi vicepreședinte al Societății pentru Cultură și Literatura Română în Bucovina. A intrat în monahism la Mănăstirea Sucevița (1885), hirotonit ieromonah (1885), protosinghel (1886), arhimandrit (1890), vicar general al Mitropoliei Bucovinei, episcop de Rădăuți (1899), arhiepiscop al Cernăuților și mitropolit al Bucovinei (1902).

Ca mitropolit, s-a ocupat de progresul vieții bisericești din eparhie. A luptat pentru „păstrarea caracterului românesc al eparhiei, împotriva numeroaselor încercări de slavizare, iar în 1918 a devenit membru de onoare al Academiei Române, senator și președinte al senatului României” (*Idem*, p. 381).

După cum s-a văzut, Societatea pentru Cultură și Literatura Română în Bucovina a fost primul factor de cultură și, în special, de menținere a conștiinței românești în spațiul instrăinat de patria mamă. La aniversarea a 80 de ani de la înființarea Societății pentru Cultură, C. Loghin îl invocă pe Al. Hurmuzachi, care spunea că „Societatea noastră s-a născut în puterea ideii de conștiință și demnitate națională, recunoscută ca principiu de toate popoarele civilizate” (*La 80 de ani - Istorie și realizări*, Cernăuți, 1943, p. 6).

Dacă Bucovina n-ar fi fost din nou detrușă, Societatea pentru Cultură n-ar mai fi avut obiect de activitate, dar așa acum este parcă mai multă nevoie ca oricând de existența Societății pentru a menține legătura cu frații români pe care soarta i-a hărăzit să mențină flacăra unității neamului și graiul românesc pe pământul strămoșesc instrăinat.

P.S. GHERASIM PUTNEANU

UN PRIBEAG SE ÎNTOARCE ACASĂ ÎN BUCOVINA VASILE POSTEUCĂ

S-au împlinit în acest an 90 de ani de la nașterea și 30 de ani de la moartea lui Vasile Posteucă. Numele lui spune prea puțin, din păcate, cititorilor de literatură și publicului larg românesc, deși după valoarea operei sale și după tragismul destinului său, ar fi meritat să fie cunoscut și prețuit ca un mare martir al culturii și conștiinței noastre naționale. Dar se dovedește încă o dată adevărul aserțiunilor sociologiei moderne a culturii că există determinări majore care fac ca o operă și un autor să ajungă sau nu la destinație, în speță la publicul cititor, aceasta ținând de instanțe de consacrare și de difuzare fără de care, oricât de valoros ar fi un autor, el nu există pentru public. Iar aceste determinări țin adesea, ca și în cazul de față, de circumstanțe de natură istorică și politică, ceea ce a făcut, în primul rând, ca Posteucă, membru al grupului *Iconarilor* de la Cernăuți, să ia calea exilului încă din tinerețe și apoi ca scrisul și activitatea sa, remarcate în Occident, să rămână necunoscute pentru publicul românesc. Acum însă a venit timpul ca Vasile Posteucă să se întoarcă acasă și să fie cunoscut și judecat axiologic de către publicul pentru care a scris mereu, chiar dacă în timpul vieții a știut că nu i se poate adresa. Acest demers de întoarcere a unui rătăcitor la publicul său îl întreprinde Ion Crețu de la Cernăuți care i-a îngrijit cartea *Băiatul drumului* și editorul său, Ion Filipciuc, la editura Miorița din Câmpulung Moldovenesc.

Născut la 10 septembrie 1912, în

comuna Stănești din fostul județ Rădăuți, un spațiu mustind de spiritualitate folclorică, rămas orfan de tată - acesta căzut pe frontul rusesc - el reușește, datorită eforturilor supraomenești ale mamei sale să-și continue școala la Siret și să studieze apoi la Cernăuți, absolvind Facultatea de Litere și Filozofie (ca student al profesorilor Leca Morariu, Ion Nistor, Traian Brăileanu ș.a.), perioadă în care activează și pe plan literar publicând texte în „Junimea literară”, „Glasul Bucovinei”, „Iconar”, în „Convorbiri literare” la București, fiind lansat energic de către I.E. Torouțiu, dar și în alte reviste ale țării. După modelul bucovinean cunoscut, Vasile Posteucă se remarcă prin activitatea sa pe plan cultural, fiind încă din timpul școlii premiat la concursul național *Tinerimea română*, devenind președinte al Societății Arboroasa, vicepreședinte al Centrului Studențesc din Cernăuți, organizator al primului Congres al studenților bucovineni, din 1936, an în care își ia și licența *Magna cum laude*. Tot atunci se căsătorește cu colega sa de facultate Zamfira, sora talentatului poet Mihai Horodnic, cel secerat mai timpuriu decât Labiș de coasa cea iubitoare de poezii.

Arestat sub Carol al II-lea pe motive politice, internat apoi în lagăr la Buchenwald, eliberat de aliați, el ia drumul pribegiei prin Austria și Germania, unde predă literatura română la Universitatea din Freiburg, apoi în Franța (unde-și va desăvârși studiile la Universitatea din Sorbona), după care

pleacă peste ocean, unde-și va susține teza de doctorat la Universitatea din Toronto cu o remarcabilă și remarcată lucrare despre experiența interioară în opera lui Rilke. A exercitat apoi o carieră didactică universitară în Minnesota până la moarte, după ce a supraviețuit unei boli suspecte, survenită după o reuniune internațională la care se presupune că a fost otrăvit, dar reușind să-și prelungească viața cu o voință supraomenească, în așteptarea familiei sale pe care o campanie internațională de presă a reușit să o elibereze din țară. Despre acest moment de încordare neomească, mărturisește Mircea Eliade - prețuitor al virtuților sale spirituale și morale - convingerea sa că „Posteucă supraviețuiește prin miracol”. Activitatea sa literară cuprinde poezii, proză, eseuri, publicistică, primele trei cărți fiindu-i însă distruse chiar din editură, în 1938 și 1940, din motive de persecuție politică. Va publica însă mai multe cărți în exil, la Madrid, la Cleveland, la Mexico, editând și reviste românești, dar colaborând activ și la numeroase alte publicații ale exilului, drept care a ajuns să fie foarte prețuit și respectat din acest punct de vedere, de vreme ce la moartea sa s-a scris în presa exilului că „ne-a părăsit un geniu” (Vianor Bendescu, Pittsburg, New York, Toronto).

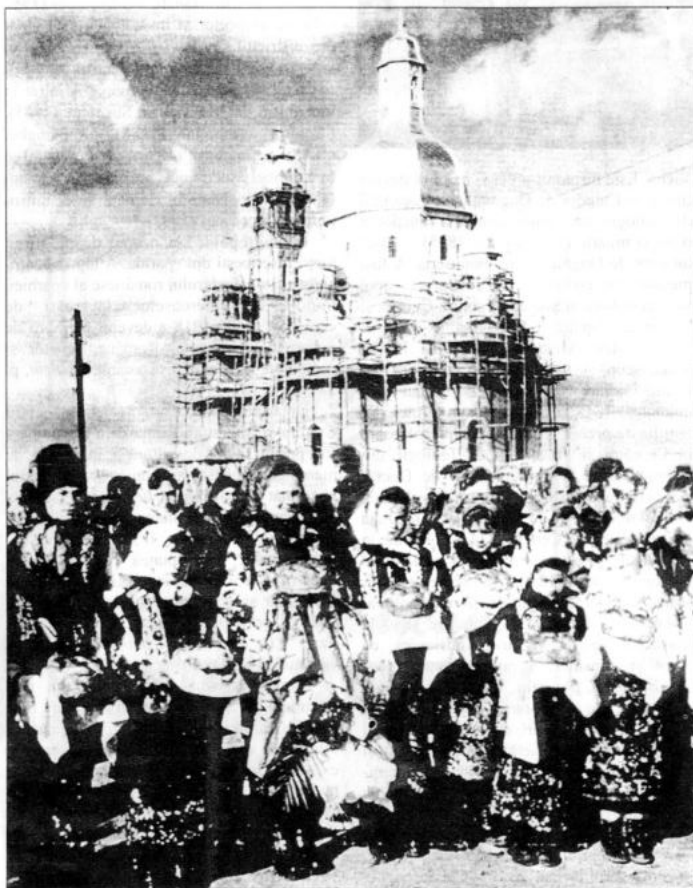
Cartea *Băiatul drumului* a fost scrisă parțial în timpul studenției de la Cernăuți, apoi în lagărul de la Buchenwald, după care, pierzându-se manuscrisul, acesta a fost rescris pe drumurile pribegiei peste ocean, păstrat de văduva sa și publicat abia în anul 2000 la Editura Miorița din Câmpulung de către neobositul scriitor și om de cultură Ion Filipciuc. Lectura acestei cărți reclamă și justifică o analiză amplă și o exegeză adecvată, ceea ce neîndoios se va petrece în vremea ce urmează și la care vom alătura și noi punctul nostru de vedere. Cum spațiul unui articol de presă nu îngăduie detalieră cuvenită, vom formula aici, în avanpremieră, doar câteva opinii.

Băiatul drumului este o carte încheiată cam în perioada când Marin Preda își scria *Moromeții* sau când Vasile Voiculescu își publica nuvelele fantastice, *Loștrita* și celelelate. Nu întâmplător am amintit aceste nume, ci pentru faptul că ni se pare că romanul lui Posteucă se înscrie oarecum între aceste două repere literare; lângă *Moromeții* lui Marin Preda, pentru că și *Băiatul drumului* este cartea unui sat, de astă dată satul bucovinean Stănești, dar descris cu alte mijloace, proprii acestui autor și adecvate universului în cauză. De pildă, și în cartea satului bucovinean există un copac, ca și la Marin Preda și care este, de asemenea, emblematic. Ba chiar rostul său este mai marcat, fiind acela al unei coperte care deschide și închide cartea. Un măr domnesc înflorit este primul element peste care cade privirea copilului sosit în universul lumii și-l marchează aproape magic cu elementele miraculosului; dar și în final mărul înflorit apare iar, ca într-o transă în care eroul își vede mama într-un vis inițiat, de unde află că aceasta a murit. Aici memoria livrescă ne aduce la suprafață acel pom înflorit peste care au căzut și primele

priviri ale unui alt copil cu stea în frunte din scrisul românesc: Sadoveanu, care-și amintește peste vreme de acest prim miracol cu care l-a întâmpinat lumea pământescă. Peste un timp, Posteucă - de altfel, având acces la revelații de înaltă inițiere spirituală - va afla într-adevăr că vestea sosită pe calea visului a fost reală și că aceea a fost calea, în lipsa posibilității proscrisului de-a comunica altfel cu familia sa, de a-și lua rămas bun de la mult iubita sa mamă. De altfel, figura mamei este una de apogeu al unei serii glorioase în literatura noastră, aceea a mamelor luptătoare pentru propășirea prin școală a copiilor lor dotați. Ea stă firesc lângă mama lui Creangă, a lui Marin Preda, a lui Zaharia Stancu, a lui Tiberiu Crudu, a lui Eminescu chiar, în chip de dulce mamă luptătoare, prototip ce formează, de fapt, o adevărată *dinastie a mamelor* în literatura română.

O altă coordonată comună toposului literar rural românesc o constituie *starea de agora* prezentă într-un fel sau altul în toate cărțile satului românesc. Fie că se numește *Hanul Ancuței*, fie *Poiana lui Iocan* sau altfel, aceasta este prezentă pretutindeni, prin urmare și aici, în fresca rustică bucovineană semnată de Posteucă. Ea se înfățișează în mai multe feluri, prin *strânsură*, cea petrecere cu joc a tinerilor din satele Bucovinei, prin șederea la în jurul focului la stână când se împart roadele oieritului de peste an, dar mai ales la *hram*, cea noțiune proprie satelor din nord în care viața creștină se transpune în fapt concret și hedonist prin aceste prăznuiri deosebite ale sărbătorilor, fiecare sat la altă sărbătoare, când vin în ospeție pe câte trei-patru zile săteni din alte părți, dar și orașeni, și-i mândria cu atât mai mare cu cât oaspeții sunt mai mulți și mai aleși. Apoi petrecerea este pantagruelică, felurile de mâncare fiind rostuite în stive uriașe iar închinatul paharelor de holercă și rachiu de secărică aducând veselie și dezlănțuirea cântecului și jocului, dar mai ales, spiritul discursului specific acelei ocazii, în care umorul și ironia, satira și pamfletul bonom devin surse de competiție ca pe un teren sportiv sui-generis. De remarcat, că filmul acestui timp de înfruntare a spiritului, de tip quasi-sportiv a fost surprins de către Tiberiu Crudu, în cartea sa *De pe la noi ce-a fost o dată* în care este prelevată, aproape *in situ*, o sezătoare din satul moldovenesc Tudora, de altfel, topografic foarte apropiat de zona Bucovinei. Dar hramul bucovinean este o realitate

aparte, specifică acestei zone și pe care Posteuca o prelevează, la rândul lui, în mod salutar și de fapt, unic, în această carte. Hramul are ceva din acele petreceri din basme care țin trei zile și trei nopți și în care performanțele gastronomice și bachice, dar mai ales spirituale, sunt revelatoare și reprezentative pentru acest spațiu special, mustind de ethos folcloric, care este Bucovina. În această carte Posteuca face și acest lucru care-și cerea imperios dreptul al existență literară, prelevează literar - dar și etnografic - acest tip special de agora românească, hramul bucovinean. La acest soi de petrecere rustică se spun sumedenie de istorii, povești, snoave, întâmplări hazlii care exagerează la maxim nucleul faptului real petrecut, învelindu-l într-o corolă de substanță imaginară, dar nimeni nu se supără căci toată lumea știe convenția care seamănă cu acel dicton se *non e vero e ben trovato*, rostit cam asemănător de un personaj al cărții: „Nu toate trebuie să fie adevărate și nici întâmplare. Ci numai să se potrivească”. Și încă ceva ce se cerea spus pe cale literară, acea alegorie pe care o formulează cel mai bine autorul anonim și colectiv al folclorului, în cazul de față bucovinean: obârșia cântecului, despre care un poveștă de la hram spune că i-a fost dat neamului nostru de la Dumnezeu fiindcă neamul acesta, spre deosebire de toate celelalte, mereu cântătoare și tânguitoare, n-a cerut nimic. Dar auzind cântecul de fluier al ciobanului, Dumnezeu călător pe pământ, și-a scăpat jucând pe aici toate darurile pe care n-a mai vrut să le strângă înapoi și a spus: „asta să fie țara cea mai bogată din lume, dară neamul care are a trăi într-însa să fie sărac în țară bogată, ca să nu se trufească și să știe de voia mea, în vecii vecilor”. Dar să aibă cea mai de preț bogăție din lume: cântecul care e „dorul nostru de cerurile de care ne-am desprins... un prag de pe care se poate vedea în absolut”. E aceasta o sinteză etnofilozofică de mare esențialitate formulată, iată, de poporul însuși și dusă la rang de concept de către autorul acesta știutor de valoarea simplității cucerită prin îndelungată pelerinare prin meandrele complexității. Și, în general, în această carte a unui autor cult și mult pățimit, se simte ca niciunde apropierea acestui tărâm de Dumnezeu. Iată un crâmpel revelator: „De după dealul Poienilor apar primele raze de soare ca niște trâmbețe de lumină. Sufletele noastre cântă și ele *Răsărita Soarelui*. Suntem parcă în ceasurile acelea dintâi ale lumii când Dumnezeu a stat mirat și ciobanul își încerca fluierul neprefăcutului lui păci interioare, cântând bucuria și frumusețea firii, minunea lumii și împlind voia dumnezeiască.”

Am afirmat că Posteuca stă și lângă Voiculescu și aserțiunea se susține, cre-

dem, prin țesătura fantasticului ce se impregnează difuz în spațiul realului bucovinean până la disoluția totală, până la realizarea unui univers de-o stranietate de loc terifiantă, ci familiară, organică oamenilor de aci care trăiesc în fantastic ca peștele în apă. Aspectele fantasticului coexistent cu realul sunt pretutindeni în carte, în semnele premonitorii ale lumii umbrelor, în statura și conduita supraomenească a hauiducilor ce-o populează firesc, în întâmplările fabuloase ce se petrec sub zarea satului acceptate ca firești și coexistente, în lupta feciorilor din sat care are grandoarea și durata înclăștărilor din basme la care toata preajma se simte implicată de-o parte sau de alta a înfruntării. Cred că, mai mult de atât, prin această prelungire aparte a fantasticului în real, fără marcarea graniței despărțitoare, dar și prin farmecul tulburător de-o originalitate unică, universul satului Stănești din cartea lui Posteuca e chiar o replică a celebrului Macondo sud-american față de care nu are a se considera în inferioritate. De aceea e regretabil că această carte nu se află în galeria literaturii fantastice românești, precum aceea conturată de Sergiu Pavel Dan, doar din simplul, dar radicalul motiv, că acel autor n-a avut cum s-o cunoască. Cred însă că o viitoare antologie de acest fel o va cuprinde în mod obligatoriu.

Și mai există, credem, un reper livresc la care poate fi raportată această carte, acela al *Amintirilor din copilărie* ale lui Creangă și aceasta fiind o carte de amintiri. Dar dacă universul copilăriei lui Creangă este privit din unghiul adultului cu inerenta nostalgie a vârstei ce-a pierdut - doar - paradisiul copilăriei, dar care este evocat cu veselie șăgalnică și încă participativă, lumea copilăriei lui Posteuca este privită nu numai prin lupa acestei pierderi temporale, ci și prin a celei spațiale, căci proscrisul și pribeașul prin toate zările lumii scrie cu durerea concentrată a pierderii definitive, nu numai a timpului acelei copilării, ci și a locului ei, de care nu s-a mai putut apropia vreodată să le vadă, dar care s-a și despărțit tragic de trupul țării sale. Așa că tensiunea psihologică a acestei cărți este una maximă, aproape insuportabilă și, fiind opera unui talent instruit și avizat în arealul marilor opere culturale, chiar filozofice, ale lumii, cartea atrage irezistibil participarea lectorului până la implicarea afectivă totală, fiind de aceea, o carte de un tragism aproape copleșitor, fără a utiliza însă nimic din mijloacele melodramei. De pildă, printre nenumăratele pagini antologice pe care le cuprinde, se află și acelea ce relevă întâia dragoste de copil a autorului-erou petrecută în spațiul concentraționar al unui lazaret în care au fost internați copiii satului, victime ale unei epidemii. Acolo băiatul, elev de școală primară, petrece

zile întregi alături de o fetiță ce-i era dragă și căreia-i spune povești fabuloase până ce copila se stinge în brațele sale, îmbrăcată în florile culese de băiat pentru ea, substanța acestui episod fiind unică în literatură și de aceea merită, credem, a fi inclusă în orice manual de școală. De altfel, erotismul acei lumi este unul marcat de dorul inegalabil al lumii satului românesc, exprimat în doinele de dragoste - precum cele culese cîndva de Alexandru Voevidca - acea „foame sublimă care nu devine niciodată consumație” (Ortega Y Gasset), de-o intensitate vecină cu aceea andaluză și care, în lipsa împlinirii pământești se prelungește în moarte spre a-și împlini acolo refuzul din real. La fel, este impresionant modul cum copilul care nu-și cunoaște tatăl, mort pe frontul rusesc, îi caută și-i evocă figura, îi atinge obiectele, îl visează obsesiv, îl recrează, practic, imaginar, în absența sa fizică, îl proiectează într-un mit de-o consistență și de un dramatism aparte. Se cuvine remarcat nu numai stilul fluent, original, cult, de prozator stăpân pe uneltele sale, dar și persuadant deopotrivă, însă și limba cărții, de-o frumusețe specială, în care se păstrează cuvinte arhaice pierdute în alte părți. De pildă, personajele spun „am văzut acurat”, în loc de „curat”, ceea ce evidențiază limpede - și fascinant pentru lingviști - traseul acestui termen ce s-a întors în limba noastră pe cale cultă - ca în termenul „acuratețe” - dar care acolo, în Bucovina veche, a circulat în vorbirea curentă.

Multe sunt aspectele ce merită a fi puse în lumină ale acestei cărți mult pătimate, în care adie mireasma capodoperei și care ajunge în sfârșit la publicul pentru care a fost scrisă, după 30 de ani de la moartea autorului său. De pildă, acea atitudine paradoxală de înaltă împăcare cu lumea, atât de rar întâlnită și atât de uimitoare, în planul comun, din partea unui om care a suferit ca puțini alții, care a scris această carte într-un lagăr unde doar evadarea în lumea ei de amintiri îl făcea să supraviețuiască. Și iată aici un nou fructuar literar, acela cu beatitudinea din

Jurnalul fericirii al lui Steinhardt, prin care și acel deținut se înalță către limanul luminii în plină suferință a închisorii. Probabil că spiritele înalte dintre care fac parte și unul și altul, știu să urmeze calea christică a mântuirii prin suferință, a învățării fericirii tocmai din adâncul a ceea ce ar fi pentru alții ce mai adâncă și ucigătoare nefericire. Iată aceste idei formulate în *Epilogul* cărții, cu rol de siteză conceptuală, de către autorul ei, licențiat în litere și filozofie: „venim de mai departe decât viața aceasta și mergem spre mai departe... în esență suntem altceva decât viața aceasta... Și iată-mă acum cuprinzând tot mai mult în cercurile conștiinței mele care se lărgesc în lumina care devine din ce în ce mai strălucitoare, pașnică și mântuitoare. Știu acum ceva și stau smerit deoarece în ceasurile bune uit că sunt. Simt numai ca fac parte din ceva ce este. Că sunt unda bucurioasă a unei mări în veșnică mișcare, fără început și fără sfârșit. Că este ceva în mine care mă depășește și-mi dă o mare certitudine, mă face fericit.... Viața este atât de frumoasă încât nu numai că face să o trăiești cu toată plinătatea dar face să și mori pentru a o continua. Pentru a învia. Căci singurul fel de a mântui lumea este a da sens propriei noastre vieți. Acolo unde unul se găsește pe sine lumea se vindecă de toate relele.”

Și într-adevăr, prin această carte, dar nu numai, Vasile Posteuca s-a găsit pe sine dar a găsit și esența unui sunet pur, original, dar și general valabil al poporului nostru, pentru care este mai mult decât justificată și necesară recuperarea acestei cărți și a acestui autor în paradigma literaturii române, de unde a lipsit atâția ani spre marea ei pagubă, căci Vasile Posteuca merită mai mult decât doar un spațiu de lansare a unei cărți și nădăjduim că va obține un loc în literatura și cultura română, dacă aceasta are în continuare coloană vertebrală și dacă va ști să-și recunoască eroii, cum afirmă Tomas Carlyle - dar și Nietzsche - condiții esențiale, în fond, pentru propășirea unei națiuni.

Lucia OLARU NENATI

FLOARE ALBĂ DE CIREȘ CULTUL PORTULUI TRADIȚIONAL ÎN BUCOVINA

Printre elementele ce individualizează un anumit grup etnic sau printre factorii ce fac să dăinuie acele grupuri formând liantul care nu permite asimilarea de către alte etnii mai numeroase sau mai agresive, în afară de religie, limbă, tradiții se află și portul tradițional.

În Bucovina, pe parcursul a sute de ani, portul tradițional nu a suferit modificări semnificative ale elementelor sale componente: ȋtari, cămașă, căciulă, catrință, bondiță, brâu, cojoc, suman. Dacă totuși au survenit unele modificări pe parcursul timpului, acestea au constat în redarea estetică a acestor elemente: bogăția modelelor, combinația meșteșugită a culorilor pe cămăși, bondițe, brăie sau catrințe, fondul rămânând nealterat.

Îmbrăcămintea formată din elementele enumerate mai sus s-a constituit și s-a păstrat, secole după secole, în mediul rural. Țărănimea bucovineană a fost aceea care, cu o deosebită perseverență, și-a menținut portul după cum i-au fost firea, tradiția și posibilitățile proprii de realizare. Permanentizarea costumului național românesc s-a datorat în mare măsură și faptului că materia primă pentru confecționarea acestuia era produsă în gospodăria fiecărei familii: pieile, lâna, inul, cânepa. Unele dintre aceste articole de îmbrăcămintă se con-

Bucovina obiceiul ca la serate și baluri reprezentative să se prefere costumul național, mai ales la doamne și domnișoare. Astfel, de pildă, înainte de Unire, la balul reprezentativ românesc, organizat în fiecare an de Societatea studențească Junimea, costumul național era pus alături de frac" (C. Loghin, *La 80 de ani, istorie și realizări, 1862 - 1942*, Cernăuți, Editura „Mitropolitul Silvestru”, 1943, p. 186).

E. Ar. Zaharia, printr-un neasemuit șirag de metafore, ne prezintă aceeași temă astfel: „Feciorii de țărani, în foarte curate cămăși, uneori extrem de ingenios înflorite cu motive naționale din cele mai caracteristice, cu ȋtari elegant strânsi pe picior, semănând mai degrabă cu niște serafici vătăjei sau domnișori de pe la vreo curte moldovenească, cu căciuli negre sau brumării cochet aplectate, treceau ca niște străvechi dar tineri candidați la voievodat sau măcar la cnezate de plai, sprinteni și albi căci Bucovina de Sud este un minunat muzeu viu, ambulant, de artă specific românescă, ceea ce constituie nu numai o noblete ci și o mândrie legitimă”. Scriitorul încheie această admirabilă descriere a costumului național, numindu-i pe purtătorii acestuia „albi heruvimi de crin ai satelor” (E. Ar. Zaharia, *Antologie rădăuțeană*, Colecția Societății Scriitorilor

aminte povestește: „În serile de duminici și sărbători drumul era ca nins de albeața costumelor celor ce se întorceau de La Damaschin (loc de agrement în sat, n.n.), ca o adevărată perdea de flori albe de cireș într-o livadă proaspăt înflorită”. Venerabilul monagenar avea motiv să-și exprime oftatul prin această frumoasă metaforă, fără a-și da seama de acest lucru, pentru că astăzi nici Damaschinul nu mai este loc de agrement, nici neaua costumelor de sărbătoare nu mai strălucește în Sucevița, deoarece, mai ales după al doilea război mondial, frumusețea lor se alterează pe zi ce trece, tot mai mult, în favoarea „straielor nemțești”.

Importanța costumului național românesc și rolul lui ca mijloc eficace în procesul de trezire a conștiinței naționale le desprindem cu prisosință din emoționantul Apel al Școlii Normale de Învățători din Soroca, adresat Prefecturii fostului județ Rădăuți, prin care se arată că „tinerimea școlară basarabeană este lipsită cu totul de astfel de costume” și că datoria cadrelor didactice este „de a cultiva dragostea pentru acest port pitoresc prin culorile sale și estetic prin forma și măiestrită îmbinare multicoloră de cusături”. Și apelul continuă: „Cu astfel de vederi, Școala Normală de Învățători din orașul Soroca, apreciind încă din primii ani ai naționalizării (a se citi: revenirea la Patria Mamă, n.n.) că primul pas ce s-ar face pe tărâmul românismului este introducerea treptată a costumului nostru strămoșesc. În acest scop școala noastră face un călduros apel către vrednicii săi frați bucovineni de a înțelege dorințele viitorilor apostoli, luminători ai satelor de pe meleagurile bătrânului și îndepărtatului Nistru, de a veni în ajutor cu obolul oricât de modest”. Acest emoționant apel continuă cu menționarea articolelor de îmbrăcămintă ce compun costumul

CENACLUL „SEPTENTRION”

ION PUHA

ÎN GURILE LUTULUI

Devorați de gurile lutului mute

dispărem câte unul, pe rând -

ca vreascul lovit de secure

când taie lemnarul și taie,

scoțând uscături din pădure.

Tot taie lemnarul și taie...

Dispărem câte unul, pe rând,

devorați de gurile lutului mute.

POEMĂ, ÎN AMURG

Am îngenunchiat la rădăcina pomului

mușcat de soare și ger

fruntea mi-am înclinat în fața munților

gârboviți sub cer.

Am îngenunchiat lângă leagănul stelelor,

ochii și obrazul să-mi clătesc de rele;

inimii i-am dat ghes în hora de noapte

jărită cu vin din ulcele.

Am îngenunchiat la marginea anotimpurilor,

sufletul adăpându-mi ades cu fierea neîmplinirii;

buzele mele au sărutat uneori chipul femeii

răsrânt în oglinda amintirii.

Am îngenunchiat apoi lângă șipotul

netulburat de risipirea cântecelor

și faptului că materia primă pentru confecționarea acestuia era produsă în gospodăria fiecărei familii: pieile, lâna, inul, cânepa. Unele dintre aceste articole de îmbrăcăminte se confecționau chiar de membrii familiei, altele însă erau produse de către unii consăteni specializați: sumănari, cojocari, cizmari, țesătoare etc.

Datorită condițiilor favorabile, în Bucovina s-a creat un adevărat cult pentru portul tradițional, după cum scrie bine cunoscutul istoric literar, cronicarul societăților românești din Bucovina, profesorul Constantin Loghin: „La școlile din oraș acești copii de țărani duceau mizeria dar și mândria satului. Astfel, de pildă, acești elevi intrau în școală în costumul lor național, alb și pitoresc, și nu-l părăseau întreg liceul, unii nici universitatea, ba chiar nici toată viața. În Bucovina s-a creat un adevărat cult pentru costumul țărănesc. De aici se explică fenomenul, curios pentru unii, că în Bucovina nu numai elevii de liceu, dar și studenții universitari, ba chiar și persoane de înaltă stare socială poartă până astăzi, cu mândrie costumul țărănesc. De atunci datează în

admiraibilă descriere a costumului național, numindu-i pe purtătorii acestuia „albi heruvimi de crin ai satelor” (E. Ar. Zaharia, *Antologie rădăușeană*, Colecția Societății Scriitorilor Bucovineni, Cernăuți, 1943, p. 7 - 8).

Pentru încurajarea și menținerea acestui frumos obicei, nu puține societăți și organizații din Bucovina favorizau intrarea gratuită la diferite serbări, hore, baluri a participanților purtători de costum național. În acest sens, cităm doar cazul unei „serate dansante” organizate pe data de 4 iunie 1922 de către Asociația Corpului Didactic Primar al județului Gura Humorului (cf. „Școala”, nr. 10, 1922, p. 208) și, mai nou, organizarea unei serbări urmate de bal, în 1998, în comuna Arbore (*Din activitatea Societății pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina - Filiala Arbore*, raportor prof. Gh. Dolinski). Tot aici, menționăm că și Societatea Arcășia din Bucovina avea ca uniformă oficială costumul național bucovinean.

Nonagenarul Luță Corjân (1902 - 1994), țărăn din Sucevița, cu prilejul unei întâlniri a „Pletelor albe”, cu melancolia frumoaselor aduceri-

luminatori ai satelor de pe meleagurile bătrânului și îndepărtatului Nistru, de a veni în ajutor cu obolul oricât de modest”. Acest emoționant apel continuă cu menționarea articolelor de îmbrăcăminte ce compun costumul național, care ar putea fi donate școlii din Soroca, precizând în final: „Am apelat la frumoasa Bucovină pentru că aici sunt Românii cei mai conservatori, care nu și-au uitat obârșia nici chiar sub cea mai nemiloasă stăpânire și împilare străină, dovedind-o aceasta prin păstrarea neștirbită a patrimoniului strămoșesc: portul românesc”. Apelul este semnat de directorul Școlii Normale de Învățători Soroca Silviu Bărgăuanu și datat ianuarie 1923 (Arhivele Statului Suceava, *Fond Prefectura Rădăuți*, nr. 988 din 19.1.1923).

Nu aceleași aprecieri se pot face despre costumul național bucovinean la începutul mileniului trei, fapt ce trebuie să dea de gândit, mai ales, etnografilor și folcloriștilor, întrucât acest port se vede în zilele noastre din ce în ce mai rar. Astăzi ne cuprind fiorii și ne bucurăm, aproape nefiresc, atunci când întâlnim un grup de țărani - mai ales din cei mai în vârstă sau copii - îmbrăcați în hainele lor tradiționale românești, care, pe neîntinată culoare a inocenței, au înșirate de către ferme-catele mâini ale gospodinelor noastre râuri de cusături ingenios combinate într-o armonioasă paletă de culori. Astfel de imagini devin, din păcate, din ce în ce mai rare, portul tradițional fiind poluat, tot mai agresiv, de „straiele nemțești”, cum aprecia cândva Luță Corjân - „Matusalemul Suceviței” de altădată. Din perspectiva unei „strategii” de apărare a specificului național, am sugera ideea de a se înființa o Ligă a Apărării Costumului Tradițional Românesc sau ca Societatea pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina să preia această menire în viitorul statut, ca obiectiv prioritar.

Valerian I. PROCOPCIUC

buzele mele au sărutat uneori chipul femeii
răsfrânt în oglinda amintirii.

Am îngenunchiat apoi lângă șipotul
netulburat de risipirea cântecelor,
lăsând mâinele să mângâie trandafiri
din grădinile adormite ale descântecelor.

Oare am trecut peste tot, peste toate
ca unda de vânt, ziua și noaptea,
cântând sau plângând nașterea firii,
împlinirea, lumina sau moartea?

SCALDĂ

Scaldă ploaia sân de noapte,
jărind gura vântului limbut.

Fructe-n vatra lunii coapte
aduc dragostei osândă.

Otrăvite flori de mare
inimii presar spre ziuă.

Clătind fața soarelui, la pândă,
scaldă ploaia trup de lut.

REGRET

N-am putut să fur soarele, n-am putut
să-mi ascund inima în rugu-i, bolnavă.

Când se furișă-n tremurul mării, risipindu-se;
când păunii depărtării-l prindeau întreg sub aripă...
În visul meu, curcubeu născut în fulgerări de clipă,
cineva te-nhobotează și-acum, tâlhărindu-se.

Ce dor nebun, de pripas, imbată cu neagră otravă,
în tăcerea de gheață a nopții, trupul tău de lut?

UN CĂRTURAR ÎNTEMEIETOR

ARON PUMNUL 185 DE ANI DE LA NAȘTERE

Cel ce avea să fie cel dintâi profesor de limba română în Bucovina și încă profesorul lui Mihai Eminescu la Cernăuți și întemeietor al „Reuniunii Române pentru Leptură” era ardelean. Născut la 27 noiembrie 1818, în satul Cuciulata din ținutul Făgărașului, într-o familie de țărani săraci, Aron Pumnul urmează școala primară la Odorhei, gimnaziul la Blaj, liceul la Cluj, iar teologia și filosofia la Viena.

Revenit în țară, Aron Pumnul este numit profesor de filosofie la Liceul din Blaj și colaborează la revista lui Timotei Cipariu „Organul luminării”. A intrat în mișcarea revoluționară de la 1848, alături de Avram Iancu, Alexandru Papiu Ilarian, George Barițiu ș.a., redactând *Chemarea pentru Adunarea Națională de la 3/15 mai 1848 de pe Câmpia Blajului*, chemare pe care a răspândit-o în satele Ardealului și prin elevii săi. După reprimarea mișcării revoluționare, Aron Pumnul a trebuit să părăsească Transilvania și ajunge la Cernăuți, scăpând de prigoana autorităților maghiare. Este primit cu multă căldură la Cernaucă, în familia Hurmuzachi (Ion Nistor, *Istoria Bucovinei*, București, Editura Humanitas, 1991, p. 97), alături de alți refugiați între care Vasile Alecsandri, Mihail Kogălniceanu, Al.I. Cuza, Alecu Russo, Costache Negri, G. Barițiu, G. Sion, Vasile Cazimir ș.a. Ajuns la Cernăuți, bate la ușa redacției gazetei „Bucovina” unde îl

Aron Pumnul, îndrumător de conștiință națională, a rămas devotat vocației sale de mare cărturar patriot, punând la dispoziția gimnaziștilor români propria-i bibliotecă. Din 1865 de această bibliotecă se îngrijea Eminescu Mihai (D. Vatamaniuc, *Eminescu*, Galați, Editura Porto-Franco, 1993, p. 30), elevul său, devenit fiu adoptiv. În această bibliotecă, primul focar de cultură românească, se găseau cărți ale cărturarilor ardeleni: S. Micu, P. Maior, T. Cipariu, I.M. Moldovan; opere din literatura română: V. Alecsandri, Gr. Alexandrescu, D. Bolintineanu, C. Bolliac, V. Bumbac, G. Tăutu, A. Păun, C. Negruzzi, A. Mureșanu, cărți de știință și morală, traduceri, almanahuri, calendare, cursuri donate de profesori. Biblioteca a avut într-o anumită măsură „rolul îndeplinit în celelalte provincii românești de revistele lui Eliade, Barițiu, Asachi sau Kogălniceanu”, așa cum spunea A. Vasiliu.

La înființarea Societății pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina, în 1862, la început sub denumirea de „Reuniunea Română pentru Leptură”, Aron Pumnul a fost ales în conducerea Societății, alături de Mihai Zotta, președinte, Alexandru Hurmuzachi, vicepreședinte, I.G. Sbiera, Ion Calinciu și Alexandru Costin și membru onorar, alături de A. Șaguna, Vasile Alecsandri și D. Bolintineanu.

În ultimii ani ai vieții, Aron Pumnul „venea foarte neregulat în clasă”, dar lecțiile erau „sărbătoare pentru noi”, deși profesorul avea o înfățișare dureroasă și melanco-

niceanu, A.I. Cuza, Alecu Russo, Costache Negri, G. Barițiu, G. Sion, Vasile Cazimir ș.a. Ajuns la Cernăuți, bate la ușa redacției gazetei „Bucovina” unde îl întâlnește pe Iraelie Porumbescu, secretarul redacției. Prin intermediul lui Porumbescu, Aron Pumnul intră în casa lui Doxachi Hurmuzachi, unde este primit cu deosebită simpatie. Devine redactor al gazetei „Bucovina”, unde traduce articole din limba germană, publică studii asupra limbii române, articole despre organizarea bisericii și multe materiale despre Ardeal. La Liceul din Cernăuți, la 28 februarie 1849, inaugurează cursurile de limba și literatura română, eveniment deosebit de important pentru românismul din Bucovina. Catedra de limba și literatura română avea să devină, în foarte scurt timp, pentru toți românii bucovineni, „paladiul științei naționale, altariul simțului și al virtuții, vatra naționalității române”, așa cum mărturisea Alecu Hurmuzachi. Din primele zile, Aron Pumnul a mișcat sufletele elevilor săi, răspândind în juru-i, cu o rară generozitate, sentimente de dragoste față de neamul românesc, de trecutul său istoric și de marea comoară a limbii române.

În anul 1849 se introduce o nouă organizare școlară și ca urmare Institutul de studii filosofice s-a contopit, ca gimnaziu superior, cu fostul gimnaziu de patru clase. Acum gimnaziul avea opt clase, fiind împărțit în gimnaziul inferior (de jos) și superior (de sus). Aron Pumnul trece cu catedra sa la gimnaziu, având obligația de a preda săptămânal 5 ore de limba și literatura română, numai la clasele superioare. Om cu o distincă formație culturală, slujitor al unui mare crez al vieții sale, profe-

sorul, „fără a se sfii de muncă și de neajunsuri, a consimțit să propună graiul românesc” în toate cele 8 clase ale noului gimnaziu și „să extindă numărul orelor pe săptămână de la 5 la 16” (I.G. Sbiera, *Aron Pumnul. Voci asupra vieții și însemnătății lui dimpreună cu documentele relative la înființarea catedrei de limba și literatura românească la gimnaziul superior din Cernăuți, precum și scrierile lui mărunte și fragmentare*, Cernăuți, Tipografia Arhiepiscopală, 1898).

Înalta spiritualitate în care se desfășurau lecțiile, valoarea adevărului demonstrat în ele, arta de a trata extrem de frumos și de riguros temele de limba și literatura română făceau ca elevii să-l aștepte pe profesorul Aron Pumnul „în mare liniște și aceasta din cauza respectului și iubirii ce aveau toți pentru acest bărbat” (Teodor V. Ștefanelli, *Eminescu și Bucovina*, Cernăuți, 1943, p. 18).

Aron Pumnul a militat pentru cultivarea în rândul tinerimii de la Cernăuți a respectului și devoțiunii față de limba română, despre care spunea: „Limba românească este cea mai sfântă și cea mai prețioasă comoară a nației românești, fiindcă ea este chiar sufletul său; atât timp cât limba românească se va vorbi, va trăi și neamul”. Rostirea o făcea tot mai devotat, ca un autentic legământ de credință la care îndemna și determina tot mai mulți tineri. Slujirea cu credință și cu autoritatea de mare cărturar a adevărului despre rolul și semnificația limbii române fac din profesorul Aron Pumnul un model de conduită didactică și socială.

Lipsa manualelor de limba română l-a determinat pe profesor să compună o gramatică germano-română, să scrie cărți de citire sub numele de lepturare (patru tomuri). Aceste „lepturarii” cuprindeau cunoștințe istorice și literare în așa fel încât în întregul lor puteau alcătui istoria poporului român, dar și istoria literară. I.G. Sbiera spunea despre acestea că au „hrănit cu scumpul și dulcele lapte al românismului” pe elevii care le-au folosit, deoarece ele „respirau numai patriotism și românism, curat și luminat”.

Parcurgând paginile *Lepturariului* ne convingem că profesorul Aron Pumnul a cunoscut foarte bine scrierile înaintașilor și contemporanilor, a selectat și cuprins în manualele sale acele texte literare care aveau menirea de a trezi în rândurile tineretului conștiința demnității naționale, a dezvoltat dragostea pentru limbă, lege, neam, pământ, datină, obiceiuri, rămânând credincios ideii că „limba românească este cel mai sfânt și prețios tezaur al națiunii române” și de aici datorita de a păstra, cultiva și îmbogăți limba noastră.

Manualele au fost editate pentru a servi școlii bucovinene aflate sub dominație austriacă și autorul lor, Aron Pumnul, era un adept al ideii de autonomie a Bucovinei în cadrul Imperiului și un militant pentru unirea tuturor românilor. De aici și criteriul de bază în selectarea textelor pentru aceste manuale. Cu astfel de manuale au crescut generații întregi de tineri în spiritul dragostei pentru tot ce este românesc (Constantin Loghin,

Istoria literaturii române din Bucovina 1775-1918, Cernăuți, Editura Alexandru cel Bun, 1996, p. 90), aducând argumente pentru justificarea sentimentului mândriei naționale. Bunăoară, în aceste manuale se vorbește despre strămoși, datini și obiceiuri, urmărind să nască și să dezvolte în sufletul elevilor dragostea față de pământul natal și față de neam, admirația pentru înaintași, mândria națională. Iată câteva titluri semnificative: *Însemnele Moldovei, Podul lui Traian peste Dunăre, Pasul de la Turnu Roșu, Mormintele la cei vechi, Îmbrăcămintea romanilor, Câteva întâmplări scoase din istoria patriei române*. Erau cuprinse și texte despre Imperiu, dar puține la număr.

Din scrierile lui Iuliu Baraș au fost selectate bucăți prin care se explicau diverse fenomene din natură și societate, iar din cele ale lui Damaschin Bojină bucățile referitoare la civilizația greco-romană, la mitologie, datini și credințe. Din „Foaițe pentru minte, inimă și literatură” selectează pagina cu titlul *Iubirea de patrie*, în care se definește patriotismul ca „ceva mai înalt, ceva mai vrednic de natura morală a omului, este sentimentul nobil”.

Personalitatea de cărturar patriot și pedagog de vocație o exprimă și poeziile cuprinse în manualele pentru cursul inferior. Aici întâlnim poeziile lui A. Pann, Gh. Asachi, V. Alecsandri, Al. Donici, G. Sion, Gr. Alexandescu, D. Bolintineanu, I.H. Rădulescu, C. Bolliac și alții.

Alecsandri și D. Bolintineanu.

În ultimii ani ai vieții, Aron Pumnul „venea foarte neregulat în clasă”, dar lecțiile erau „sărbătoare pentru noi”, deși profesorul avea o înfățișare „dureroasă și melancolică”. Uneori își întrerupea lecția, părăsea sala, elevii îl însoțeau până la trăsură, îl ajutau să urce, iar Eminescu (pe care Pumnul îl iubea atât de mult) îl petrecea până acasă. De timpuriu, primul profesor de limba română de la Cernăuți, contractase o boală nevindecabilă care l-a chinat până la moarte. Eminescu a glorificat știința profesorului Aron Pumnul și prestigioasă-i activitate culturală prin care „părintele său sufletesc” a avut un rol însemnat în epoca respectivă, meritând de la urmași denumirea de „nemuritor”.

La moartea lui Aron Pumnul Comitetul Societății pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina a trimis scrisori telegrafice despre această pierdere la Iași, Sibiu, Pesta și Viena și invitația către foștii săi elevi ca în 16/26 ianuarie 1867 să se săvârșească parastasul „pentru sufletul acestui bărbat de ilustră memorie”.

Despre viața și activitatea profesorului devenit bucovinean au scris prof. univ. Petru Rezuș, erudit om de cultură și teolog din Rădăuți, în cartea intitulată *Aron Pumnul*, apărută la Editura Mitropoliei Moldovei și Bucovinei din Iași și, mai recent, Ilie Rad, *Aron Pumnul (1818 - 1866)*.

În istoria Bucovinei și, deopotrivă în istoria românilor, Aron Pumnul rămâne o personalitate distinctă care a lucrat pentru românismul din Bucovina cu idei și demersuri de mare actualitate mai ales pentru comunitățile românești din nordul înstrăinat al Bucovinei.

Petru BEJINARIU

ACTUALITATEA LUI EMINESCU

Unii contemporani își pun problema, conjunctural, în materiale de presă mai ales, dacă Eminescu mai este actual, întrebându-se chiar negativ retoric ce ne-ar mai putea spune poezia sa azi, într-o epocă atât de evoluată, trecută prin postmodernism și atâtea rafinatele occidentale, când, vezi-doamne, el a scris în secolul al XIX-lea și toată opera sa ar fi depășită, tributară aceluși timp, care pentru noi este doar trecut, doar istorie și nimic mai mult și că moștenirea eminesciană nu ne mai poate interesa decât în măsura în care ne interesează istoria, stins, sec și fără vitalitate.

Cine citește însă toată opera sa, nu doar un volum de poezii, are în față imaginea unui univers uriaș, ca o piramidă cu numeroase coridoare misterioase din care o parte sunt vizibile și cu comorile descifrate, dar în care mai este mult ascuns ori neînțeles, nedescifrat. Opera eminesciană este o operă de mare gânditor, așa cum a spus Noica atunci când i-a comparat *Caietele* cu cele ale lui Leonardo da Vinci și Alfred de Musset, găsind mereu câte ceva în favoarea lui Eminescu, ori așa cum l-a comparat Ibrăileanu cu Goethe, subliniind că acesta, dacă murea la vârsta lui Eminescu, n-ar fi fost nimic. Așadar, din pornire, se observă limpede nu numai că Eminescu n-a fost „epuizat”,

Vatamaniuc. O dovadă în plus aflăm în cercetările eminescologilor Svetlana Paleologu Matta, Theodor Codreanu și ale altora, care demonstrează în cărțile lor apartenența lui Eminescu la universul filosofiei europene moderne, invocând numeroase nume de gânditori europeni de marcă, printre care poetul nostru se încadrează perfect. Alți exegeți au subliniat validitatea intuițiilor științifice, precum ideea de cuantă, linia ondulantă, teoria big-bangului, a universurilor pulsatorii și multe altele care încă nu și-au găsit pe deplin aprofundarea, dar pot, probabil, oferi surprize cercetătorilor.

Cât despre poezia eminesciană, aceea de dragoste, de pildă, e mereu actuală cum actuală e dragostea, viața și moartea pentru orice generație, iar cufundarea lui în natură ca într-un univers compensatoriu pare o terapie parcă mai necesară decât oricând, azi, în vremi atât de stresante și alienante. Viziunile poetice eminesciene sunt amețitor de profunde, au mereu ca material de construcție universuri uriașe, inaccesibile omului comun, dar pe care Eminescu le vede cu totul altfel, nu de pe o poziție a efemerității, ci din unghiul de vedere al cuiva care poate contempla cosmosul de sus, în întregul său și din perspectiva eternității, în cadrele unei filosofii profunde și integratoare asupra a tot ce există în albia unui univers unitar

actuală ca oricând, căci, revenind realității ale vremii sale, azi, pe o nouă scară, și gama deficiențelor aferente sistemului s-au reactualizat și parcă s-au agravat mai mult decât în veacul trăirii sale. În orice caz, diagnozele lui - care în semiveacul comunist nu erau prea clare, lipsindu-ne raportarea la realitate istoriei - azi sunt, surprinzător, adecvate, aplicabile. Criticele lui sociale sunt atât de actuale acum, încât în Basarabia, de exemplu, a fost posibilă, cu puțini ani în urmă, o întâmplare rămasă de pomină și care a stârnit valuri de răs în toată lumea culturală românească de acolo, demonstrând actualitatea scrisului eminescian mai mult decât prin sesiuni întregi de comunicări. Publicându-se în revista „Literatura și arta” un articol de critică socială semnat intenționat M. Eminescu, cu trimeri la realități ale timpului de acum, un anume personaj politic de acolo - numele nu importă - a crezut că publicația îl vizează personal și a dat un răspuns violent, amenințându-l pe „acest nerușinat M. Eminescu” cu un proces de calomnie.

Gazetăria lui Eminescu este un inventar de probleme, din care foarte multe sunt actuale, iar rezolvările pe care le propune intransigentul publicist sunt teribil de proaspete, de ingenioase și, mai ales, pline de dorința de a îmbunătăți soarta țării și a națiunii sale. Iar dacă unele par poate inac-

CENACLUL
„SEPTENTRION”

GEORGE
ONICA

FLAMURA NEAGRĂ

Era toamnă urletul înainta bea morții
cranii se rostogoleau încet pe firul văii
fierul ucidea-n liniște

și tăcerea ondulând secunda ca un uriaș
ochi de cal
șapte copii cu cozi fumurii treceau apa -

Noi ne rupeam urlând cicatricile sub lună
ceream
sevă și opium

noi scoteam mână și iepele ucise
sângele ne picura-n bliduri

Prietene ți-amintești
firul de grâu tremurând verde și alb
morții foșnind sub pământ?

BORODINO

Prin umoare și mocirlă
două jumătăți de cal vorbeau

putezeau în groapa fumegândă
corpuri vagi de limfă și tristețe

lunecau încet prin înserare
patru hârce călări pe furci de lemn

Prin umoare și mocirlă
smârcul negru deveni ocean

...acesta, dacă murea la vârsta lui Eminescu, n-ar fi fost nimic. Așadar, din pornire, se observă limpede nu numai că Eminescu n-a fost „epuizat”, ci că încă n-a fost nici descifrat pe deplin, căci puțini sunt cei ce i-au citit măcar întreaga operă, abia de puțin timp publicată integral, grație strădaniei lui Perpessicius și Dimitrie

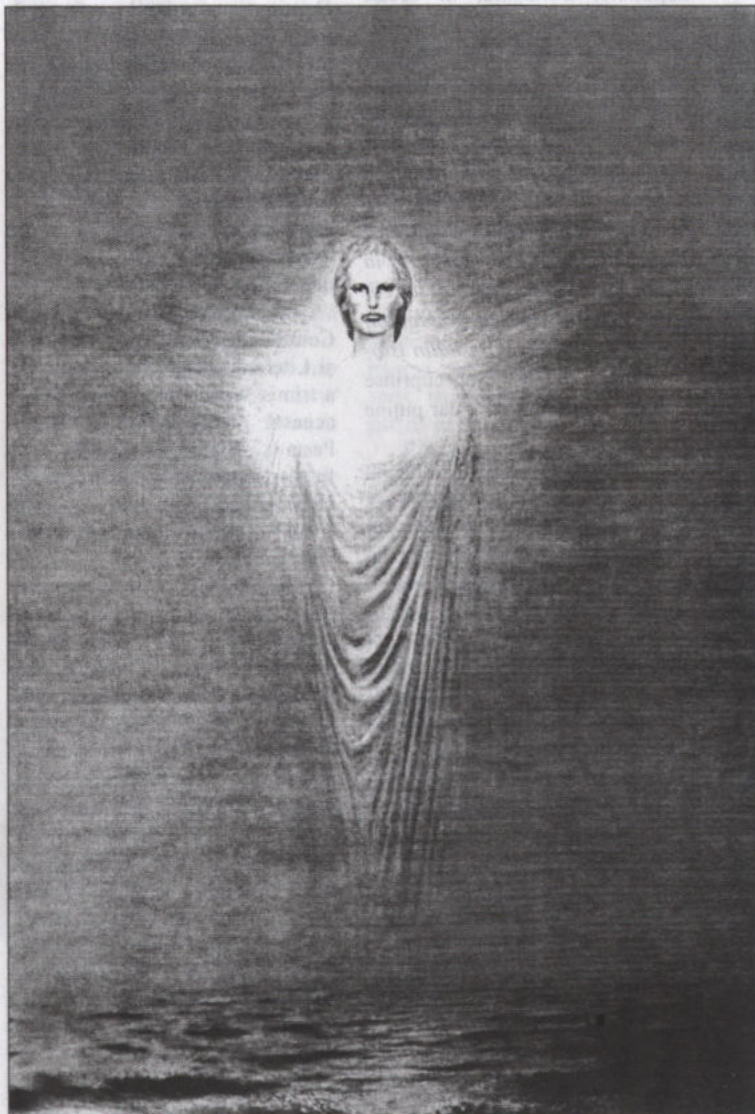
...un limbaj de vedere în care care poate contempla cosmosul de sus, în întregul său și din perspectiva eternității, în cadrele unei filosofii profunde și integratoare asupra a tot ce există în albia unui univers unitar, coerent și surprins în diacronia sa.

În același timp, poezia eminesciană de revoltă romantică, cu accente de satiră, precum și gazetăria, este mai

care le propune intransigentul publicist sunt teribil de proaspete, de ingenioase și, mai ales, pline de dorința de-a îmbunătăți soarta țării și a națiunii sale. Iar dacă unele par poate inactuale, rămâne măcar încercarea lui mereu sinceră și ardentă de-a identifica problemele existente și de a le soluționa în cel mai bun mod cu putință pentru interesul național, din perspectiva unei etici superioare a implicării în viața publică. Căci, înainte de orice, Eminescu a dorit cea mai bună soartă posibilă pentru poporul său, pentru țara sa, iar lucrări de ultima oră redeschid o problemă tulburătoare: exact pentru acest rol al său, de apărător neînduplecat al neamului, ar fi avut el de suferit ca publicist și om al Cetății. În acest sens, s-a scris și s-a jucat chiar o piesă de teatru la București, pe scena Teatrului Național, intitulată *Și mai potoliți-l pe Eminescu*, având o distribuție remarcabilă, cu Dan Puric în rolul lui Eminescu, în care autorul, Cristian Tiberiu Popescu, readuce în actualitate, prin titlu și acțiune, exact acest aspect al atitudinii lui Eminescu în fața diplomației străine, deranjată de atacurile sale și care a transmis prin P. Carp, de la Viena, o depeșă cu acest îndemn. Unele lucrări de acum fac insistent legătura între aceste atenționări și închiderea lui Eminescu la ospiciu și chiar moartea sa.

Revolta lui Eminescu față de cei ce făcură „neamul nostru de rușine și ocară”, referirile la calea îngustă „care poate să convină unei inime oneste”, la corupție și sinecuri, la nemuncă și la profitorii de pe „tarlău grasă” a imposturii, toate sunt, din păcate, incredibil de actuale și toate ne îndreptătesc să considerăm nu numai că Eminescu este acum chiar mai actual decât în vremea sa, dar chiar să și bănuim existența a oarece virtuți profetice în cugetarea lui.

Carmen ANDRONACHI

lunecau încet prin înserare
patru hârci călări pe furci de lemn

Prin umoare și mocirlă
smârcul negru deveni ocean

ca o spadă spânzura lumina
ochiul se smulgea din nervul lui

Prin umoare și mocirlă
pietrele ne profeteau belșug -

ELEGIE

mori ochiule
pădurea mea de mesteceni albi

plâng viermii
plâng, se târâse pe meninge

fumegă involuția -

vă spun

la un țărm odată
am săvârșit o greșală
ca piatra căzută-n urechea leviathanului
mi-am cuprins nașterea
am oftat

vă spun

am călcat peste brândușele firave

Profetul sparge cu părul ochiul nopții -

LEAGĂNUL VERDE

Un deal cu frasini bătrâni foșnind și foșnind
cu liniști ca murmurul mării fără margini

acolo ai dormi secunde cât erele
sub stelele de vară gigantice și rămuroase

se nasc cercuri sonore în cercuri
memoria devine încet sunet

mai sus de moarte cu o idee -
(te rog dragostea mea...nu plânge)

ICOANĂ DIN BUCOVINA ALTOR VREMI

Cine cercetează trecutul cultural al Bucovinei rămâne surprins de bogăția acestuia. Avea dreptate istoricul Ion Nistor care, în ziua de 24 iunie 1933, în cuvântul rostit la Fundația Dalles, unde se comemora semicentenarul morții lui Ciprian Porumbescu, a rostit o frumoasă frază: „Nu este ram de activitate artistică și intelectuală care să nu fi avut reprezentanții ei de marcă în mica, dar așa de frumos înzestrata Bucovină”. De acest adevăr m-am convins și eu, după mai bine de un sfert de secol de scormonire neîncetată prin cele vremi trecute. În domeniul muzicii, Bucovina i-a dat pe Ciprian Porumbescu, Tudor Flondor, Eusebie Mandicevski, Carol Miculi, Joseph Schmidt, Viorica Ursuleac, Liviu Rusu și atâția alții; în literatură au lăsat urme neșterse Mircea Streinul, Iulian Vesper, Traian Chelariu, Gavril Rotică, Ion Țugui și mulți, mulți alții ale căror nume alcătuiesc un dicționar în toată regula; în teatru îi întâlnim pe Nicolae Brancimir, Beate Fredanov, Mihail Galino, Nicolae Sireteanu, Atanasie Mitric. La rândul lor, artele plastice sunt bine reprezentate, începând cu acei zugrăvi ai vechilor ctitorii voievodale sau boierești, care stau și astăzi măturie a neîntrecutei lor măiestrii, cu Anastasie Crimca, cel

fecție limba ocupantului, germana, părinții îl retrag și-l trimit în Ardeal. Aici învață la liceul din Beiuș, apoi la cel din Blaj. „Mica Romă”, cum era socotit Blajul de către români, va avea o influență covârșitoare asupra formării caracterului viitorului pictor. În 1863 îl găsim proaspăt student la Seminarul Teologic din Cernăuți, pe care-l va absolvi în 1867. În timpul studiilor teologice, Epaminonda Bucevschi se îndelnicește cu pictura, îndrumat fiind de pictorul austriac Arend. Zugrăvește icoane, îl ajută pe Arend la restaurarea picturilor din Catedrala cernăuțeană și, ca o culme a „îndrăzelii” sale, pictează bolta altarului bisericii din Ilișești cu o frumoasă scenă biblică. În 1868, Comitetul de conducere al Societății pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina îi aduce calde mulțumiri pentru reușitul portret pe care l-a făcut Mitropolitului Dosoftei. Este prima confirmare a talentului său de portretist. Tot din această perioadă datează o serie de portrete foarte reușite ale unor rude apropiate, între care și tatăl său, Dimitrie. Se pare că din timpul studiilor sale teologice îl va fi cunoscut, fugitiv, pe Mihai Eminescu, pe care-l va revedea la Viena.

În 1867 Epaminonda Bucevschi părăsește Cernăuții îndreptân-

țărani și țărănci, fete și flăcăi în frumosul port popular, chilia lui Daniil Sihastrul, portretul unei domnițe. Tablourile sale sunt tot mai căutate, iar negustorii de artă le cumpără, expediindu-le pe piețele Angliei, Italiei, Franței, Olandei și chiar în S.U.A.

Două evenimente din viața artistului rețin în mod deosebit atenția biografilor săi, deși acestea nu sunt, credem noi, decât simple episoade dintr-o existență artistică deosebită. Este vorba de Serbarea de la Putna din 1871 și de stabilirea, cu exactitate, a adevăratului chip al domnitorului Ștefan cel Mare. Despre primul vom spune doar că a demonstrat capacitatea artistului de a fi un adevărat artist scenograf. Solicitat să închipuie decorurile de la Mănăstirea Putna, pentru marele eveniment, Epaminonda Bucevschi a ridicat și împodobit porticul festiv; a pictat steagul delegației studențești, care s-a închinat la mormântul lui Ștefan cel Mare, a împodobit flamura care a străjuit mormântul voievoadal peste șase decenii, a conceput o alee a marilor bărbați ai istoriei neamului, care au luptat pentru neam și țară, astfel încât inimile miilor de români veniți de pretutindeni, să tresalte de mândrie, la vederea lor: Ștefan cel Mare, Mircea cel Bătrân, Alexandru cel Bun, Mihai

Grigorie și dăruit mănăstirii Voronețului, în jurul anului 1550. Domnul apărea fără barbă, rotund la față și cu plete blonde. Acesta solicită lui Epaminonda Bucevschi să-i facă o serie de copii, pe care le prezintă în ședințele Academiei. Dezbaterile pe tema adevăratului chip al lui Ștefan cel Mare au fost foarte furtunoase și au durat câteva ședințe ale Academiei. Cel mai

clasică, Bucevschi va nemuri pe pânză multe chipuri de prieteni, de oameni însemnați ai vremii sau pur și simplu de cunoscuți, domnici de a fi imortalizați pe pânză: Mitropolitul Silvestru, preotul Toma din Herșeni, soții Ștefaniuc din Siret, Teoctist Blajevici, Vasile Ștefureac ș.a.

Epaminonda Bucevschi a fost o adevărată icoană a timpului său.

reprezentate, începând cu acei zugravi ai vechilor ctitorii voievodale sau boierești, care stau și astăzi mărturie a neîntrecutei lor măiestrii, cu Anastasie Cricma, cel mai mare miniaturist român al tuturor timpurilor și arhitect al inspiratei ctitorii de la Dragomirna și continuând cu pictorii secolelor XIX și XX, pe care îmi este imposibil a-i aminti, fie și numai pronunțându-le numele.

Pe unul dintre aceștia, de la a cărui venire pe lume, întâmplată la 3 martie 1843, în satul Iacobenii, se împlinesc 160 de ani, încercăm astăzi să ni-l readucem în memorie așa cum a fost, așa cum a trăit, așa cum a creat acele opere care l-au ridicat pe culmi de glorie arboroseană: Epaminonda Bucevski.

Fiu al preotului Dimitrie Bucevski, cel care în marea sa dragoste pentru săteni a înființat o școală în propria-i casă din Ilieșești, unde a păstorit cea mai mare parte din viață și al soției acestuia, Alexandra, născută Săvescu, Epaminonda Bucevski și-a înscris numele între marii artiști ai vremii sale. Părinții, credincioși tradiției familiei, l-au destinat pe micul Epaminonda, carierei preoțești, fiind cel mai mare din cei șapte frați (doi băieți și cinci fete). Pentru aceasta au grijă să-i asigure o instrucție pe măsură. Îl dau la școala primară din Suceava unde, o dată cu descoperirea tainei scriscitului, dă primele semne ale vocației sale, făcând din sămburi de zarzăr cercei și din hârtie colorată, costume pentru irozii satului, cum va povesti, mai târziu, profesorul Eusebie Sorocean. Absolvind școala, Epaminonda a dorit să-și continue studiile la Gimnazial superior din Cernăuți, dar din cauza exigenței exagerate a profesorilor germani, care-i persecutau pe copiii ce nu stăpâneau la per-

teologice îl va fi cunoscut, fugitiv, pe Mihai Eminescu, pe care-l va revedea la Viena.

În 1867 Epaminonda Bucevski părăsește Cernăuții, îndreptându-se spre Viena, unde face studii de pictură la Academia de Arte Frumoase. Se distinge ca un student strălucit, fiind răsplătit, în 1872 cu Premiul I pentru cele mai bune studii. Dar Bucevski se arată nemulțumit de sistemul de învățământ practicat la Academie, închistat în canoane depășite. Ca urmare, după absolvire va căuta să-și perfecționeze cunoștințele. În 1873 el se află printre primii 15 elevi ai vestitului profesor Anselm Feuerbach. De la acesta, tânărul pictor bucovinean a avut ce învăța. Au urmat câteva călătorii la München, la Paris și la Roma, în timpul cărora a venit în contact cu arta europeană, lărgindu-și considerabil orizontul cunoașterii artistice.

Încă din timpul studiilor își înjghebase un mic atelier în capitala Austriei, în jurul căruia au început a roii amatorii de artă și negustorii de tablouri. Devine o figură cunoscută. Este primit în celebra Societate Albrecht Dürer. Întreține strânse relații cu tinerii români aflați la studii la Viena. Teodor V. Stefanelli, Alexandru Chibici-Revneanu, Ion și Ilie Luția, Samuil și Dimitrie Isopescu, Vasile Bumbac, Onesim Țurcan, Mihai Eminescu ș.a. îi devin oaspeți permanenți. Ca să se întrețină, Bucevski pictează pentru un anumit public, dornic de tablouri optimiste, pictură de gen, majole (faianță pictată), foarte căutate, doamne cu pisici și porumbei, țigăncușe sau țigănuși, ciobănași, alegorii numite *Doine* ș.a. Dar, în același timp, în carnetul său de schițe, multe în culori, fixează peisaje din Bucovina, chipuri de

inimile miilor de români veniți de pretutindeni, să tresalte de mândrie, la vederea lor: Ștefan cel Mare, Mircea cel Bătrân, Alexandru cel Bun, Mihai Viteazul, Tudor Vladimirescu și marii martiri Horia, Cloșca și Crișan. Efectul imagistic era coplesitor. Adăugați la acest decor sunetul clopotelor, slujbele religioase, cuvântările solemne, pelerinajul la mormântul marelui voievod, gravitatea jurămintelor rostite, doina și hora izvorâte din corzile viorii fermecate a neîntrecutului lăutar Grigore Vindereu (pe care adolescentul Ciprian Porumbescu a luat-o sub impulsul spontan al îndemnului lăuntric, de nestăvilat, de a cânta Daciei întregi) ori versurile înaripate ale lui Mihai Eminescu și veți realiza grandoarea evenimentului de la Putna, care a făcut istorie.

Cel de al doilea episod se leagă de descoperirea făcută de Bucevski, legată de chipul domnitorului Ștefan cel Mare. Devenit, din 1874, pictor diecezan, la stăruințele prietenului său, mitropolitul Silvestru Morariu, Bucevski se va distinge ca un foarte bun cunoscător al tezaurului de artă din Bucovina. El a contribuit la restaurarea picturilor din multe biserici și la împodobirea lor cu iconostase și icoane de certă valoare artistică. În pictura bisericească a introdus o nouă ordine iconografică.

În septembrie 1881, Episcopul de Roman, Melchisedec, membru al Academiei Române, aflat în vizită la mitropolitul Silvestru Morariu-Andrieu, descoperă la acesta *Tetraevanghelul* dăruit de Ștefan cel Mare, la 1473, Mănăstirii Humorului care, la fila 266 verso, avea portretul miniat al marelui domn în chip de donator, precum și un alt *tetraevanghel*, scris pe chelțuiala mitropolitului

prezintă în ședințele Academiei. Dezbaterile pe tema adevăratului chip al lui Ștefan cel Mare au fost foarte furtunoase și au durat câteva ședințe ale Academiei. Cel mai greu de convins s-a dovedit a fi Hasdeu, care susținea că Ștefan, conform picturii din Biserica Bădeuți, avea barbă. Între timp, Epaminonda Bucevski, lucrând la restaurarea Bisericii din Bădeuți, a descoperit că pictura de aici era de dată recentă, sub ea existând o alta, pe care zugravul, un contemporan, o acoperise, pur și simplu, ignorând-o, și, cum zugravul anonim era tribut arhivei populare conform căreia domnia neapărat trebuia să aibă barbă, l-a făcut pe Ștefan conform închipuirii sale. Chemat la Academie să dea „socotința”, Epaminonda Bucevski, care între timp făcuse studii serioase pe această temă, reușește să-i convingă pe Ion Ghica, președintele Academiei, I. Negruzzi, Dim. Sturdza, Vasile Alecsandri, B.P. Hasdeu, Titu Maiorescu, Gr. Tocilescu, N. Densușianu ș.a. că Ștefan nu putea să arate altfel decât l-a văzut vestitul caligraf și miniaturist, Ieromonahul Nicodim, contemporan cu domnitorul, autorul *Tetraevanghelului*. În sprinjinul spuselor sale, Bucevski a prezentat auditoriului și Aerul de la Putna, descoperit tot de el, pe care era înfățișat domnitorul la fel, apoi o serie de copii după frescele de la Voroneț, Pătrăuți, bisericile Sf. Dumitru din Suceava, Sf. Nicolae din Iași și Mănăstirea Humorului. La dorința lui Melchisedec, Bucevski va face, în 1884 un tablou domnitorului, în mărime naturală.

Pictorul a abordat, cu succes, și compoziția istorico-mitologică: *Moartea Cleopatrei, Dante în exil, Bachanale* ș.a.

Bun portretist, în maniera neo-

romantice, pictorul Toma din Herșeni, soții Ștefaniuc din Siret, Teoctist Blajevici, Vasile Ștefureac ș.a.

Epaminonda Bucevski a fost o adevărată icoană a timpului său: harnic, modest, prieten la nevoie pentru oameni ca Eminescu, Porumbescu, Ștefanelli ș.a., devotat neamului din care s-a ivit și credinței acestuia, un mare artist, un deschizător de drum pentru artiștii ce l-au urmat. S-a stins, măcinat de aceeași boală ca prietenul său, Ciprian Porumbescu, la 13 februarie 1891, cu puțin înainte de a împlini 48 de ani. Prietenei sale, care i-a fost cu credință în anii buni, în anii grei, veghindu-l până în ultimele clipe, Iosefina Scherrer, n-a avut ce să-i lase decât amintirea dragostei sale și ultimele tablouri. Tablouri din care aceasta va fi nevoită să vândă câteva, spre a-l putea înmormânta creștinește în cimitirul Cernăuților. Mai târziu, tablourile care i-au mai rămas vor fi răscumpărate de notarul Florea Lupu și readuse în patria lui Bucevski.

Cine a vizitat Palatul Mitropolitan din Cernăuți, va fi văzut, cu siguranță, marea frescă din porticul corpului stâng, în care ucenicul lui Epaminonda Bucevski, Eugen Maximovici, în semn de recunoștință pentru maestrul său, l-a pictat stând în picioare, citind înscrisul de pe o foaie. Alături se află sculptorul Ion Pășlea, Mitropolitul Silvestru, pictorul vienez lobst, compozitorul Isidor Vorobchievici, doi studenți de la Teologie și Dimitrie Bucevski, directorul Tipografiei diecezane. Fresca poartă titlul *Mitropolitul Silvestru - protector al culturii și artei bisericesti*. Este, aceasta, o adevărată icoană din Bucovina altor vremi.

Emil SATCO

ACTIVITATEA SECȚIEI SOCIETĂȚII PENTRU CULTURĂ

Era în anul 1929. Trecuseră abia 11 ani, de când Bucovina s-a alipit la Patria Mamă. Oamenii erau încă buimăciți după 143 de ani de rătăcire în Imperiul Habsburgic. Mulți amatori de îmbogățire din Vechiul Regat, fără scrupule, au invadat ținutul Bucovinei. Multe partide politice se luptau în Bucovina pentru acapararea alegătorilor dezorientați, alinându-se cu oricine le oferea bani. Deși bucuria eliberării era mare și autentică, atmosfera era tulbură. Bucovina și locuitorii săi treceau printr-o perioadă de adaptare.

Ce s-a întâmplat în acest timp cu Societatea pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina? Societatea pentru Cultură trecea și ea prin momente dificile care-i amenințau prestigiul și o deviau de la obiectivele sale tradiționale. Iată cum descrie atmosfera acelor ani un contemporan avizat, dr. Octavian Lupu, directorul Direcției Medicale a Guvernământului Bucovinei: „După Unirea Țărilor Române din 1918, a urmat un timp de adaptare la noua situație. Și au mai existat și tendințe de subordonare unui politicianism și meschin și incoret. Ca urmare a avea Societății a fost acaparată de persoane care i-au pricinuit grele daune materiale însumând milioane, urmate de anihilarea activității tradiționale și de pierderea prestigiului din trecut. A fost pierdut un timp valoros, de mai bine de un deceniu, până când s-a produs inevitabilă reacțiune pentru înscăunarea vechilor virtuți în profanatul lăcaș al Societății. În fruntea acestei mișcări se afla la 1929 Grigore Nandriș din Cernăuți spri-

„Avem convingerea că, în noua eră istorică în care trăim, datoria primordială a intelectualilor este să contribuie la ridicarea satelor. Prin ridicarea culturală și economică a satelor vom cuceri orașele înstrăinate prin vitregia vremurilor trecute (...). În activitatea culturală la sate trebuie respectată tradiția vieții satești, omenia și ceea ce este bun în această viață sătească milenară, aducându-i ce-i poate fi de folos practic și ce poate promova interesul multilateral pentru viață, întărindu-i în mare solidaritate religioasă și națională a neamului”.

Dar cel care și-a consacrat cei mai frumoși ani din viață, zidind cu sufletul său un nou postament pentru satul său natal, Mahala, a fost fratele său, doctorul Ion Nandriș. Iată istoria acestei bătălii, povestită de el însuși: „Cum satul nostru este aproape de Cernăuți, eram foarte des pe acasă, stăteam de vorbă cu țăranii, cei mai mulți foști colegi de-ai mei din școala din sat, căutam să cunosc necazurile și neajunsurile lor și mă gândeam mereu «ce s-ar putea face» cu folos practic. Nu rareori dădeam o mână de ajutor, unde și cât puteam. Oamenii au început să vină unul câte unul la sfat, când îi apăsa o nevoie mare și în felul acesta au început să aibă încredere, după ce atâția «binefăcători» i-au păcălit. La temelia acțiunilor de ajutorare a sâtenilor trebuie să fi fost cinstea, munca, dezinteresul. Am schițat în cap un plan propriu de activitate, am cântărit cât am putut mai bine posibilitățile de realizare și oamenii de colaborare. Încet, fără să dezvălui toate gândurile, am trecut la înfăptuire, ferindu-mă de-a face planuri

satului cât și ale sâteanului. Sâteanul să aibă timpul și libertatea de-a vedea și asimila nesilit gândurile noi, programul și posibilitatea de realizări. Să-i lași timp să gândească el, cu capul lui. Sâteanul să nu fie numai recrutat și trecut ca figurant în lista membrilor. El să pună umărul la toată această muncă, alături de intelectuali, să ia parte prin delegați la conducere și control. Țăranul să fie un adevărat colaborator. Dar el trebuie ajutat și crescut pentru aceasta. Toate programele și organizările ce se fac într-un sat să fie bazate pe nevoile, realitățile și posibilitățile satului și nu pe fantezia „conducătorului”. Sâteanul trebuie să vadă, să simtă că tot ce face, se face cu cinste, cu tragere de inimă și suflet.

Conducerea Secției din Mahala a Societății pentru Cultură a studiat specificul și nevoile satului, și-a asigurat colaborarea efectivă a sâtenilor și a făcut un program de activitate cu sfatul, judecata bună și ajutorul sâtenilor. Într-un memoriu adresat Comitetului Central al Societății pentru Cultură în Bucovina, am cerut să se prevadă în program un buget, și, dacă se poate, clădirea unei Case Naționale în Mahala, unde exista o secție viabilă. În toamna anului 1937 „Casa Națională” din Mahala a fost sfințită și predată Secției. Avea o sală mare, cu 400 de locuri pentru manifestări culturale, avea șase camere și un subsol pentru o mică uzină electrică. Odată luată în primire Casa Națională, m-am gândit la folosirea acestei clădiri mari în scopuri practice și permanente în folosul satului.

În gând aveam planul schițat, dar nu eram sigur ce se va putea

face cu toți intelectualii din Mahala și s-a hotărât crearea de burse prin contribuția lunară a fiecăruia, pentru ajutorarea celor mai buni elevi din școlile medii și a unor ucenici cu tragere de inimă pentru meseria lor. E bine să amintim că sâtenii și-au adus și ei contribuția la clădirea acestei Case Naționale, prin munca lor. Au cărat cu căruțe și care cu boi, material de construcție din Cernăuți, piatră, nisip, lemne, prundiș etc. Toate au fost făcute benevol și fără nici o propagandă.

În timpul acela, am format un mic comitet de oameni de seamă din sat cărora le spuneam o parte din program și îi lăsam o săptămână să-l cântărească, să-l judece și duminica ce venea îmi spuneau dacă e bun gândul meu sau nu, dacă are șanse de reușită și care este părerea sâtenilor. Acest sfat mi-a fost de mare folos.

Mai întâi a luat ființă o bibliotecă, care a crescut repede prin donații particulare, prin cărțile trimise de Societatea pentru Cultură în Bucovina. S-au căutat cărți aproape de înțelegerea sâtenilor, apoi cărți cu conținut practic, dar și cărți pentru intelectualii satului: istorie, literatură, artă, albume cu vederi din țară etc. A mai luat ființă o sală de lectură, cu ziare, reviste de diferite specialități, reviste ilustrate, având grijă să fie controlate și să se elimine tot ce nu era pentru popor. A venit apoi și un aparat de radio și, seara, sala de citire era plină. Ascultau la radio știrile, conferințe și muzică populară sau piese de teatru la nivelul lor.

Într-o duminică, un țăran din sat aduce la Casa Națională un

săpăturile arheologice care s-au făcut în două veri la rând au descoperit vechi așezări omenești și numeroase figurine și obiecte ce atestă că satul Mahala este o așezare preistorică.

Începutul Cooperativei de Credit a fost greu. Oamenii nevoiași au pierdut încrederea și banii, cu alte două asemenea cooperative. Dar în cele din urmă au subscris suma de 30 000 lei, adică 60 de părtașii a 500 lei, cât se cerea pentru aprobarea unei asemenea Cooperative. Cooperativa s-a instalat repede într-o cameră din Casa Națională, vânzător s-a găsit un om din sat și supravegherea a fost dată în sarcina unui învățător pensionar. S-au adus tot felul de mărfuri, după indicațiile sfatului bătrânilor din sat. Erau mai ieftine ca cele din Cernăuți și le aveam în sat, mai ales bumbacul a mobilizat toate gospodinele. Veneau femeii și din satele vecine după bumbac. Costul mărfii s-a vărsat imediat la Federația din Cernăuți și Cooperativa s-a ales cu un frumos venit. Așa a mers tot anul. Gheața neîncrederii s-a topit. Lume a năvălit la Cooperative, să se înscrie ca membri. Din 30 000 lei, capitala la înființare, la sfârșitul anului, deverul era de opt milioane patru sute mii lei. Secția s-a întărit, dar și încrederea satului. Din venitul Cooperativei s-au repartizat sume pentru fondul cultural, fondul social și fondul de rezervă.

M-am gândit ca sala de festivități din Casa Națională să nu stea peste săptămână fără folos. În Cernăuți am găsit un armean mai în vârstă, pe nume Sarian, refugiat din Turcia și care, după spusele lui, ar fi avut la Constantinopol un

...ne de un deceniu, până când s-a produs inevitabila reacțiune pentru înscăunarea vechilor virtuți în profanatul lăcaș al Societății. În fruntea acestei mișcări se afla la 1929 Grigore Nandriș din Cernăuți sprijinit de majoritatea absolută a bucovinenilor.

Societatea condusă de Grigore Nandriș devine din nou o instituție încadrată cu oameni de mare onestitate și se transformă într-un atelier de muncă neîntreruptă și neplătită, pentru cei care au condus-o”.

În acel an, fratele său, doctorul Ion Nandriș, locuia în București, fiind căsătorit cu fiica profesorului universitar Dimitrie Călugăreanu. Avea locuință în București, era asistent universitar, își deschisese cabinet particular de consultații, deci avea o perspectivă promițătoare în capitală. Dar, spune Ion Nandriș, „într-o bună zi a mișcat un resort undeva în adâncimi de suflet și gândurile au pus stăpânire pe mine. Ele îmi spuneau că locul meu e mai folositor acolo, aproape de familie și locul copilăriei mele, decât aici, în capitala țării. Acolo la margine de neam românesc, în Cernăuți, se dădea o aprigă luptă națională. Românii bucovineni uniți între ei până la Unire au fost dezbrinați de cluburile și interesele partidelor din București”. S-a întors în Cernăuți, pentru a da o mână de ajutor fratelui său, care în anul 1929, își asumase, în calitate de președinte nou ales, răspunderea de redresare a Societății pentru Cultură. El însuși a dorit să fie primul președinte al secției din satul lor natal, Mahala.

În cei zece ani cât au rămas împreună în Cernăuți, frații Ion și Grigore Nandriș și-au consacrat toată energia pentru aducerea spre lumină a satului românesc și a țaranului român, pentru „solidarizarea spiritului românesc prin cultură”. Iată concepția lui Grigore Nandriș exprimată în *Raportul Comitetului pe anul 1934 - 1935*:

...tari cât am putut mar bine pozițiile de realizare și oamenii de colaborare. Încet, fără să dezvălui toate gândurile, am trecut la înfăptuire, ferindu-mă de-a face planuri mari sau promisiuni și accentuând că totul depinde de înțelegerea lor, de muncă și unirea lor pentru a face ceva folositor satului.

În 1935, am înființat o Secție a Societății pentru Cultură în Bucovina, al cărei președinte am fost. Încercarea a fost anevoioasă și începutul a fost greu. Sătenii nu mai aveau încredere în vorbe și programe frumoase. Prea mulți le-au vorbit frumos și le-au promis multe dar n-au făcut nimic. Am luat-o încet, am muncit mult și am pus în joc tot creditul și autoritatea ce-o aveam în sat. Secția Societății pentru Cultură din Mahala s-a afirmat încet, a câștigat treptat încrederea sătenilor și a încercat o experiență și o concepție nouă pentru părțile noastre, în acțiunea de așanumită „propagandă culturală” la sate.

Conducerea Secției a pornit de la câteva obiective foarte simple: să deșteptăm fără artificii interesul și înțelegerea țaranului pentru binefacerile unei acțiuni culturale și economice atât pentru nevoile

primire Casa Națională, m-am gândit la folosirea acestei clădiri mari în scopuri practice și permanent în folosul satului.

În gând aveam planul schițat, dar nu eram sigur ce se va putea realiza și nu voiam să încep un lucru care dacă nu reușea, era în măsură să compromită toată acțiunea. Aveam o groază de vorbe mari și fapte mici. În gândul meu aveam schițată o formă de viață culturală, îmbinată cu realizări practice și necesare oamenilor, cu colaborarea efectivă a sătenilor. Ei să muncească, ei să aibă folosul, ei să vadă și să învețe ce înseamnă a munci cinstit și ce foloase pot avea.

La inaugurarea Casei Naționale a fost tot satul, dar și foarte multă lume străină venită din Cernăuți, din părțile Sucevei și Câmpulungului. Întâmplător a venit și un englez, deputatul Hannah, cu cei doi fii ai lui, care studiau religia ortodoxă la facultatea de Teologie din Cernăuți. La inaugurarea Casei Naționale din Mahala (24 oct. 1937) a participat și fratele meu Grigore Nandriș, care două zile mai târziu (26 oct. 1937) punea Uricul de fundație la Palatul Cultural din Cernăuți. Tot cu această ocazie s-a ținut o consfă-

...de citire era plină. Ascultau la radio știrile, conferințe și muzică populară sau piese de teatru la nivelul lor.

Într-o duminică, un țăran din sat, aduce la Casa Națională un dinte enorm de mamut (cântărea 8 kg și un sfert), câteva vârfuri de sulită din cremene și m-a întrebat „ce-o fi aiestea”? Surpriza a fost mare și neașteptată. Când l-am întrebat de unde le are, mi-a răspuns nevinovat că „chiatra asta-arăta dintele de mamut - am găsit-o în malul râpei din Cujuşna și «cremenele» au ieșit în urma plugului, când aram în toloacă la Budeni”. De aici a luat naștere ideea unui muzeu al satului Mahala. Li s-a explicat oamenilor într-o duminică la Casa Națională ce este un muzeu, la ce folosește și cum se poate face. Urmarea a fost că în fiecare duminică oamenii aduceau fel de fel de lucruri vechi: cămăși cu altiiță, fluier gemene, oale și străchini vechi, port vechi, încuietoare de lemn, pluguri de lemn, cărți vechi etc. Erau lucruri și obiecte de artă populară și folclor de nebanuită valoare.

După indicațiile sătenilor, au fost identificate opt locuri de aşezări omenești preistorice, iar

...vitați din Casa Națională sa nu stea peste săptămână fără folos. În Cernăuți am găsit un armean mai în vârstă, pe nume Sarian, refugiat din Turcia și care, după spusele lui, ar fi avut la Constantinopol un mare atelier de țesut covoare orientale. Am stat de vorbă cu el, l-am dus la Mahala să vadă, să organizeze acel atelier. Ne-am înțeles să funcționeze numai cu personal din sat, să învețe fete care isprăviseră școala din sat. El suporta tratamentul și ajutorul de boală al lucrătorilor, el comercializa produsele atelierului, având obligația ca 20% din suma vânzării să o verse secției și să predea toate resturile de lână. Nu avea voie să vopsească lână în sat, ca să nu verse reziduurile de coloranți în pârâul satului. Rezultatul a fost aici neașteptat. Erau 22 de războaie cu 60 de fete din sat, de la 15 ani în sus, care au deprins repede tehnica țesutului covoarelor orientale. Venitul fetelor era frumos, ca și al secției. Din resturile de lână s-au făcut de către un meșter, adus din Cernăuți, saltele și plapume. Mai întâi, fiecare lucrătoare a primit gratis o plapumă și saltele pentru un pat. Apoi s-au pus în vânzare la Cooperativă, cu un preț modest.

DIN COMUNA MAHALA - CERNĂUȚI ÎN ANII 1929 - 1944

Nu se puteau face așa de repede, câtă cerere era. E drept că oamenii din sat se acopereau cu cojoace vechi sau țoluri de cânepă și pe pat aveau tot un țol. De aceea aceste produse le-au fost de mare folos.

Se simțea mare lipsă în sat de asemenea meșteșuguri și meșteri. În sat erau meșteri buni, chiar dacă nu aveau hărții de calificare. Secția a închiriat de la un gospodar din centrul satului un grajd mare, pe care l-am modificat în două ateliere. Condițiile erau bune pentru toți. Secția a înființat aceste două ateliere, a plătit chiria lor, a cumpărat toate sculele necesare pentru fiecare atelier și a asigurat o cantitate suficientă de material. Meșterul avea 40% din încasărilor lucrătorilor și obligația să aibă cel puțin trei ucenici, dintre copiii satului.

În sat era lipsă de material, de construcție. Lemnul era tot mai scump, fiindcă se exporta mult. Din sat, erau lucrători vechi, de zece ani și mai bine, la fabricile de cărămidărie din Cernăuți. Am stat de vorbă cu acești oameni și le-am propus înființarea unei cărămidării în sat, unde să lucreze și să conducă ei, în condițiile în care lucrează și celelalte ateliere. Oamenii au primit cu bucurie. Cărămidăria a început să scoată serii de cărămizi bune, mai ieftine ca cele din Cernăuți. Cererea a fost mare. Veneau și din satele vecine. Întreprinderea a dat rezultate bune, iar pe cărămidă a fost imprimat numele „Mahala”.

În lunile de primăvară - februarie, martie - s-a organizat în Casa Națională un curs practic de bucătărie pentru fete și gospodine. O preoteasă, văduvă din Cernăuți,

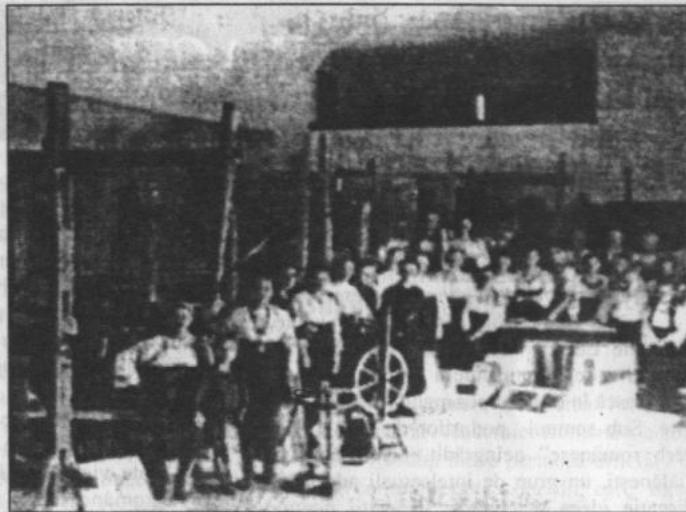
Constituție, legile administrative și fiscale, atât cât le trebuia lor în viața de toate zilele. N-a lipsit și conferința despre păstrarea portului, legendelor, datinilor, credinței etc. Lumea venea duminică după masă la Casa Națională, fără vreo invitare, de nu încăpea în sală. S-au organizat mici excursii la Hotin și unele mănăstiri ale Bucovinei, au fost invitate satele din vecinătate cu programul lor artistic, iar Casa Națională și Secția Mahala au fost în satele vecine cu programul lor.

Fondurile Secției erau destul de mari și gospodărite cu socoteală. Din fondul social s-au dat ajutoare, în cazuri de nenorociri, unor oameni din sat, la școala din sat. Secția a înființat o cantină mică, unde, la orele zece, fiecare elev primea un pahar de lapte și o chiflă. Tot la școală s-au împărțit la copiii nevoiași și silitori la carte cărți de școală, cărți de citit potrivite cu vârsta lor și rechizite școlare.

În ajunul Crăciunului se țineau în fiecare an la Casa Națională serbări ale copiilor, cu steaua, colinde etc. Se dădeau regulat premii numeroase în bani, pentru cele mai frumoase formații și interpretări. Cu acest prilej, se împărțeau și ajutoare oamenilor nevoiași dar muncitori, bolnavilor cronici, celor bătrâni, care nu aveau pe nimeni să-i ajute etc. Aceste ajutoare se făceau după propunerile sfatului bătrânilor, care spuneau ce-ar folosi mai bine fiecărui oropsit de soartă. Se împărțeau îmbrăcăminte, alimente și bani. Principiul era să fie date ajutoare serioase, nu simbolice și la oameni ce meritau pe deplin. Duminica se aduna lumea nechemată. Unul sau doi intelectuali erau regulat de servi-

Muzeul secției, în vederea întocmirii unei monografii a satului, are 201 piese, îmbrăcăminte veche, cusături noi și vechi etc. Mândria secției este școala de țesut covoare. Au lucrat 72 de elevi, în total 7 650 zile de lucru. Secția a înființat un atelier de rotărie, dogărie, tâmplărie, cu 6 ucenici. A înființat Cooperativa cu un capital de lei 20 000, cu 31 membri. Are atelier de fierărie cu 2 ucenici. Secția a făcut donație câte o mică farmacie școlilor din Mahala și Buda. De altfel, fiecare atelier al secției are și farmacia sa, folosită mai mult de săteni. Președinte al secției este d-l dr. I. Nandriș, iar secretar d-l P. Stoica. Deviza Secției: «Tot mai mult!».

Iată și activitatea Secției locale din Mahala pe anii 1941 - 1942: „Secția aceasta este o adevărată binefacere pentru săteni. A devenit a doua școală a satului. S-a adaptat la ce are el mai bun, ritmul vieții din comună pe care-l sprijină în toate chipurile și îl povățuiește. Dispune de o bibliotecă de aproape 500 de volume și de 50 de oameni cu 496 cărți citite. Președinte de onoare al Secției este d-l dr. Ion Nandriș, directorul Spitalului Central Cernăuți, d-sa fiind de loc din Mahala, președinte activ preotul I. Furnică, paroh, secretar P. Stoica învățător, iar casier A. Croială, învățător. (...) S-au spesat de Crăciun pentru ajutorarea familiilor nevoiașe 86 350 lei, pentru Căminul de zi și cantina școlară 13 800 lei, pentru cheltuieli de administrație 23 558 lei și pentru cheltuieli de ordin cultural 5 573 lei. În felul acesta, secția își îndeplinește pe lângă rolul cultural și un însemnat rol social în

Pentru viitor, avem în vedere și gata de realizare, alte ateliere: unul de țesut pânză de saci din urzică, un atelier de cojocărie, altul de cizmărie, o moară cu motor etc.

Era o plăcere să urmărești viața

plecând în al doilea refugiu, în anul 1944. Acest lăcaș a rămas, alături de Casa Națională, mărturia vredniciei lui, dar și a dragostei nețărinate pentru sat și pentru țărani săi, pe care i-a iubit ca nimeni

În lunile de primăvară - februarie, martie - s-a organizat în Casa Națională un curs practic de bucătărie pentru fete și gospodine. O preoteasă, văduvă din Cernăuți, pricepută în treburile bucătăriei, a fost angajată pentru două luni să facă acel curs. Cursul era gratuit și fără obligații. În fiecare zi o „elevă” era de serviciu în bucătărie, adică ea era obligată să aducă de acasă materie primă pentru meniul din acea zi. Rezultatul a fost și aici nespus de frumos. Femeile au învățat să folosească multe alimente și să gătească mai variat în bucătăria lor. Aceste produse se găseau în gospodăria lor dar nu erau folosite bine. S-a simțit în sat influența acestei metode de bucătărie practică.

Odată cu organizarea vieții practice din sat, n-a fost neglijată nici partea culturală, dar și aceasta a fost organizată cu o anumită socoteală și după posibilitățile date. Ca principiu, am dorit să fie pe înțelesul țăranului și cât se poate, să nu fie neglijate nici părțile de folos practic imediat. În fiecare duminică după masă se țineau conferințe - nu lungi - cu subiecte de cultură generală și de folos practic. Conferențieri erau suficienți în Cernăuți și printre intelectualii satului. Aceste conferințe erau totdeauna urmate de un program, să-i zicem artistic: teatru, cor, jocuri naționale, recitări, cântece etc. Astfel s-a făcut, pe scurt și pe înțelesul sătenilor, toată istoria românilor, capitole din literatura populară: I. Creangă, P. Dulfu, poezii populare cu recitări etc. Din Eminescu s-a recitat *Doina* și, spre surprinderea noastră, sala a înțeles și s-a manifestat prin aplauze neobișnuite. S-au ținut conferințe din domeniul medical, din medicina veterinară, de către medici veterinari, despre îngrijirea vitelor, creșterea animalelor, albinării, creșterea peștilor în micile lor iazuri etc. Conferințe despre

era să fie date ajutoare serioase, nu simbolice și la oameni ce meritau pe deplin. Duminica se aduna lumea nechemată. Unul sau doi intelectuali erau regulat de serviciu, ca să poată da îndrumări la unele chestiuni ale sătenilor. Programul de duminică se ținea cu mare regularitate. Angajase și un avocat din Cernăuți, care primea mahaleni cu diferite necazuri și judecăți. Îi sfătuia, îi îndruma și la nevoie le recomanda un avocat român și, în felul acesta, îi ferea de a intra pe mâna unor avocați străini, care îi exploatau până le lua și sumanul de pe umeri.

În cele ce urmează, dăm *Raportul de Activitate a Secției din Mahala pe anul 1938*: „Secția are 118 membri. A ținut 10 șezători culturale pentru săteni, cuprinzând conferințe, teatru, coruri, dansuri, recitări, cu concursul școlii sătești din Mahala și Cotul Ostriței și al intelectualilor din localitate. Societatea Academia Ortodoxă din Cernăuți, Societatea Arcășească „Mihai Eminescu” din Boian au dat, la date diferite, serbări pentru săteni, cu conferințe, cor, recitări. În 28 august 1938, Secția a aranjat o serbare în stil mai mare cu concursul secțiilor „Vasile Conta” din Jucica, Casa Națională din Caliceanca și Grădina Publică din Cernăuți. Duminica și în zile de sărbătoare, sătenii în număr mare citesc cărți și ziare în sala Secției. Are și un aparat de radio. Au fost 60 de audiții pentru săteni și 200 pentru intelectuali. Aparatul de radio, zice d-l Dr. I. Nandriș, președintele secției, nu este un mijloc potrivit pentru a aduce cunoștințe practice și lumină la sate, programul lui fiind făcut și executat în mare parte de orașeni, necunoscători ai nevoilor și ai sufletului satului. Și apoi săteanul e un tip vizual, nu auditiv. Ce vede, prinde, ce aude, ba. Biblioteca a sporit cu 181 volume și are în total 615 cărți. Cititori au fost 102.

administratie 23 558 lei și pentru cheltuieli de ordin cultural 5 573 lei. În felul acesta, secția își îndeplinește pe lângă rolul cultural și un însemnat rol social în comună. În anul 1941 - 1942, secția a aranjat 5 serbări, dintre care patru cu concursul școlii și premilitarilor din comună, iar a cincia a aranjat-o de Crăciun, în fața răniților din Spitalul Central din Cernăuți. Conferințele ținute cu ocazia acestor serbări au tratat următoarele subiecte: împrumutul Reîntregirii, ajutorarea orfanilor și văduvelor de război, munca în timp de pace și în timp de război, primejdia comunistă, frontul de luptă și frontul intern. Pentru viitor secția își propune reînființarea atelierelor de lemnărie, rotărie și dogărie, apoi ridicarea unui monument în memoria celor deportați de bolșevici; în fine, procurarea unui aparat de radio și organizarea unui cor”.

Profesorul Gusti, conducătorul Institutului Social din București, cu mare trecere în lumea bucureșteană, a fost să vadă cum este organizată Secția din Mahala și a rămas surprins de ceea ce a văzut. Cunoștea școala și atelierile de țesut covoare ale generalului Ion Manolescu, care conducea și „Casele Naționale” din Breaza. Dar acolo era o organizare mult mai comercială. În Mahala era o altă formă, o altă idee. Aici conduceau, aproape peste tot, țăranii din sat, ajutați de intelectualii satului, supravegheați și îndrumați de cel ce scrie aici. Ne-a propus ajutoare mari și o încadrare în Institutul Social Român. Nu am putut primi nimic. I-am zis că «noi suntem ai Societății pentru Cultură în Bucovina». A fost în vizită la Mahala și președintele «Astreii» din Transilvania, Prof. Dr. Iuliu Moldovan, ca și ministrul Învățământului, Prof. I. Petrovici, ministrul Dr. Zăgre, intelectuali din Iași, București și Constanța.

gata de realizare, alte ateliere: unul de țesut până de saci din urzică, un atelier de cojocărie, altul de cizmărie, o moară cu motor etc.

Era o plăcere să urmărești viața plină de voie bună, încredere, și mândrie a oamenilor din sat. În Casa Națională, se concentrase parcă toată viața satului. Primăria era aproape uitată. Încet, încet s-a creat în sat o viață nouă. Lumea se mai înviorase, avea parcă mai multă încredere în propriile ei puteri. Peste săptămână și duminica, în Casa Națională era parcă un stup de albine, în plină activitate.

Acesta era starea sufletească și atmosfera din satul nostru Mahala până la sfârșitul lunii iunie 1940. Și, deodată, a căzut trăsnetul din cerul senin, în acea zi de 28 iunie 1940”.

În acea zi, dintr-un moment în altul, întreaga suflare a comunei Mahala a fost înghițită de puhoiul bolșevic. Și a urmat infernul. Într-un singur an (1940 - 1941) au fost masacrați peste 1 000 de țărani. Vreo 400 lângă satul Lunca (6 - 7 februarie 1941) în drumul lor spre granița României, și încă alți 600 au fost deportați în Siberia (13 iunie 1941). Pentru aceștia avem documente. Dar câți alții vor mai fi fost omorâți numai Dumnezeu știe. Un adevărat record de sălbăticie asiatică, pentru care, până în ziua de azi, nimeni nu a dat încă socoteală.

După ce a trecut acel an infernal (1940), la reîntoarcerea în Mahala, în anul 1941, dr. Ion Nandriș și-a reluat munca de la capăt. Pentru „a ridica moralul sătenilor” a început construirea unei noi instituții pentru ei: Casa de Ocrotire. A ridicat o clădire modernă, cu etaj și tot ce era necesar pentru asigurarea asistenței medicale a sătenilor. Tot aici mamele își puteau lăsa copiii peste zi, pentru a putea merge la muncă. Dar când totul a fost gata, a venit din nou furtuna și iar a lăsat totul,

precum în al doilea război, în anul 1944. Acest lăcaș a rămas, alături de Casa Națională, mărturia vredniciei lui, dar și a dragostei nețărmurite pentru sat și pentru țăranii săi, pe care i-a iubit ca nimeni altul.

La ultima sa plecare din Mahala, cu sufletul sfâșiat de durere, s-a oprit pe malul Prutului, a mai îmbrățișat o dată cu privirea și cu sufletul său mare pe toți și toate care rămăneau acolo pentru totdeauna. Ce se petrecea oare în sufletul acestui om în acele clipe de excepție, când își vedea toate planurile dărâmandu-se? Ne-o spune el însuși: „Plecând din satul meu în acele clipe grele, m-am uitat din mașină înapoi și am privit satul până s-a șters în zare. Au fost nespuse de grele clipele, atunci și acolo... Aveam senzația că sunt un laș, un trădător, că-i părăsesc pe acești oameni cumsecade în ceasurile cele mai grele, îi las în voia întâmplării și mi se părea că satul, locurile copilăriei și crucile albe din țințirim mă strigă mereu să nu plec, să nu-i las... I-am lăsat pe toți și pe toate și am fugit, am plecat în grabă ca să salvez... ce? Acești țărani care mi-au dăruit încrederea lor desăvârșită timp de zeci de ani, pe care i-am învățat să-și iubească neamul, țara, trecutul, datinile și obiceiurile noastre, acești țărani care au început să vadă lumea, viața și lucrurile mai altfel, rămân singuri și în voia întâmplării în vremurile cele mai năprasnice. Trecând Prutul, învăluind încă o dată satul meu din față, am avut senzația că aud trosniturile prăbușirii unui edificiu, la care am muncit cu răvnă și drag. Drama destinului nemilos a început în acea veche și frumoasă așezare moldovenească - satul meu Mahala - în acea zi de 28 iunie 1940 (...). Nu s-au potrivit gândurile noastre cu vremurile”.

Gheorghe NANDRIȘ

CENTRUL PENTRU STUDIAREA PROBLEMELOR BUCOVINEI

ZECE ANI DE ACTIVITATE

O inițiativă a Societății pentru Cultură

După 1989 - anul *Centenarului morții lui Mihai Eminescu* și al unor schimbări istorice în unele state ale Europei Centrale și Răsăritene - românii de pretutindeni încep să se regăsească în cadrul unor manifestări entuziaste. Sub semnul „podurilor de flori și de verb românească” neîngrădit, la Rădăuți și Gălănești, un grup de intelectuali aduce în discuție ideea reactivării Societății pentru Cultură și Literatură Română în Bucovina, „instituție glorioasă” aflată timp de peste un secol, în Țară și în exil deopotrivă, în serviciul existenței naționale, cum afirmă la Paris în 1962 Grigore Nandriș. Aici, în 30 iunie - 2 iulie 1990, se desfășoară Congresul de reactivare a Societății pentru Cultură, care se preocupă de îndată de recuperarea vocației sale tradiționale, prin care se remarcase în provincie, în Țară și în exil, aproape neîntrerupt și de asumarea unor obiective și funcții noi impuse de realitățile generate de căderea Cortinei de Fier în Europa.

Sub presiunea evenimentelor de atunci privitoare la cercetarea pe plan internațional a problematicii unei provincii românești marcate dramatic, în repetate rânduri, de o istorie nedreaptă, s-a impus recuperarea dimensiunii cultural-științifice a Societății pentru Cultură abandonate aproape total în Țară și în provincie după 1944. Entuziasmul Societății pentru Cultură, în condițiile anilor următori, nu mai este suficient. Pentru realizarea unor obiective de importanță națională s-a impus înființarea Centrului de Studii „Bucovina”.

patronajul Academiei Române, este „de a umple un gol foarte mare, de o generație și ceva” în istoriografia contemporană. Selectând cei mai buni dintre tineri, printr-o activitate intensă, colectivul instituției trebuie să fie „mica sămânță ce va germina spre a deveni o pavăză pentru Bucovina” (acad. Radu Grigorovici). Inaugurarea Centrului „răsplătește eforturile oamenilor din Bucovina, plai românesc care a alimentat civilizația europeană prin propriul ei specific. Cu toate vicisitudinile vremurilor, aici simțirea românească s-a manifestat vie. Nenumărați bucovineni, aici sau în altă parte, au durat lucrări sau școli de prestigiu”. Centrul de Studii „Bucovina” este, astfel, chemat „să adune toate forțele din zonă, să determine un dialog cu istoricii de la Cernăuți și Augsburg”, să promoveze valorile culturii și civilizației de aici, respectând adevărul prin cercetări fundamentale, concepute într-o viziune nouă, modernă și bucurându-se de sprijinul Filialei Iași a Academiei Române, al institutelor de cercetare ieșene „mobilizate în serviciul acestei cauze” (acad. Cristofor I. Simionescu). Colaborând „cu toți cei care sunt de bună credință și dispuși să respecte cuvântul adevărului până la capăt”, având convingerea că „adevărata istorie a Bucovinei nu este și nu poate fi decât una singură”, instituția rădăuțeană „se vrea o justificată replică la existența altor centre cu denumiri similare”, pornind strict de la adevărul istoric, întemeindu-și demersurile pe rigoare științifică și cu argumente bazate doar pe documente autentice, făcând din valzile Bucovinei „deopotrivă, stindard, crez și mândrie națională” (ing. Daniel Catargiu, prefect al județului Suceava). Desfășurându-și activi-

culturii Bucovinei. *Hotărârea de Guvern Nr. 743* din 24 decembrie 1993 stabilește organizarea institutului pe posturi finanțate și compartimente: director - 1 post, cercetare - 7 posturi, administrație - 2 posturi.

Documente ulterioare, elaborate pentru a sensibiliza administrația județului Suceava și municipalitatea Rădăuți în vederea atribuirii unui sediu corespunzător instituției, la nivel academic, fac precizări importante privind rolul Centrului de la Rădăuți. Astfel, în *Memoriul Biroului Filialei Iași a Academiei Române nr. 172* din 5 aprilie 1994 adresat instituțiilor ce reprezintă Guvernul României și interesele statului român în județul Suceava, acad. Cristofor I. Simionescu precizează că „răspunderea care revine Academiei Române în a dinamiza activitatea cultural-științifică în această zonă a țării implică funcționarea unei case de creație și organizarea unor manifestări cu participare internațională, ca și prezența cvasipermanentă a unor savanți români și străini la Centrul pentru Studiul Problemelor Bucovinei și, respectiv, acțiuni de cercetare concertată a unităților din teritoriu”.

Conducerea Filialei Iași a Academiei Române are meritul de a configura, pe parcursul mai multor ani, o politică a cercetării științifice în acest domeniu, într-o viziune pragmatică și la un nivel surprinzător pentru mentalitatea provinciei. Complexul Academic Bucovina, definit și realizat prin demersuri constante și pline de energie, cuprindea în arhitectura sa de atunci și alte unități indispensabile unei întreprinderi de anvergură: - Casa de Creație de la Gălănești cu o capacitate de 24 de locuri de cazare, masă și spații diverse, însumând 7 164 mp, necesare pentru organizarea unor manifestări științifice, într-un decor atractiv și o zonă cu un bogat potențial turistic, conservând o spiritualitate românească străveche; - Ateneul „Mihai Eminescu” din Gălănești, cu diverse dotări pe o suprafață de 5 518 mp, oferind, în timp, posibilitatea de a deveni multifuncțio-

simpozioanelor și a altor acțiuni științifice, precum și sprijinirea participării oamenilor de știință ai ambelor părți la acestea; - schimburi de publicații, de rezultate ale cercetării științifice și de documentare științifică; - conservarea și valorificarea fondului de carte existent (cca 300 000 unități de bibliotecă); - amenajarea de laboratoare pentru restaurări și colecții; - schimburi de cercetători și specialiști pentru realizarea programului comun de învățământ și cercetare; - organizarea de expoziții și manifestări științifice, cursuri de vară, cursuri de scurtă durată, conferințe publice cu intelectualitatea din zona bucovineană; - organizarea unor manifestări cu participare internațională; - obținerea unui sprijin direct din partea Academiei Române, Ministerului Educației Naționale și instituțiilor specializate de învățământ și cercetare prin convenirea unor documente juridice în acest sens; - promovarea unor colaborări active în vederea integrării învățământului cu cercetarea și în vederea sprijinirii tineretului studios pentru efectuarea aplicațiilor practice și cercetării științifice.

Unitate distinctă în cadrul Complexului Academic Bucovina și în rândul celor peste 60 de institute de cercetare ale Academiei Române, Centrul pentru Studiul Problemelor Bucovinei are în componență sectoare de activitate diferite ca profil: istorie; istorie literară, etnografie și folclor (sectoarele de bază, configurate strict în spiritul obiectului de activitate, în perioada 1992 - 1994); geografie-geologie-resurse; biologie-ecologie-turism; lingvistică; studii economice complexe; istoria artelor și mentalităților (unele parțial acoperite, impuse începând din 1994 sau gândite din perspectiva unei culturi instituționale a dezvoltării), funcționând în prezent cu 8,5 posturi finanțate.

**Un proiect temerar
Enciclopedia Bucovinei**